

STRASSA

S Pavlom Straussom v strede búrky

V knižočke „Lebo si môj Otec“ Carlo Carretto napísal: „Keď rozmýšľam o tom, čo sa deje vo svete a v Cirkvi, ktorá je jeho svedomím, a keď uvažujem o sebe ako o malej súčasťi sveta a Cirkvi, mám dojem, že vchádzame do stredu búrky.“

Ocitli sme sa teda v strede búrky, na vrchole krízy tejto civilizácie („Konečne!“ – ako s uspokojením zvolal Carretto) – a vyznávačov odkazu Pavla Straussa musí zaujímať, čo jeho dielo hovorí človeku a svetu v tejto prelomovej historickej chvíli, ktorú veľkí myslitelia ako Vladimír Solovjov, Pierre Teilhard de Chardin či náš Jozef Porubčan porovnávali s takými uzlovými momentami evolúcie tejto Zeme, ako bol vznik prvej živej bunky alebo zjavenie sa ľudského vedomia.

Pavol Strauss nás na tento „stred búrky“ a na jej nevyhnutné vyústenie chystal viac ako pred polstoročím, a je veľmi poučné a inšpiratívne vrátiť sa k jeho prvým povojnovým prácam, najmä k trilógii Mozaika nádeje, Ecce homo a Tesná brána. Lebo ak nám pred polstoročím napriek všetkým tragickým výstrahám odkazoval: „Ešte je čas!“ – toto „ešte je čas“ nemôže trvať donekonečna.

Americké udalosti spred štyroch rokov – a ešte viac všetko, čo sa od nich odvíja, – presvedčivo ukazujú, že všetky riešenia krízových situácií, ku ktorým sa mocní tohto sveta uchylujú, rýchlo vedú do slepej uličky, aby sa potvrdilo, čo nám pred vstupom do druhej polovice 20. storočia prorokoval Strauss: „Pán Boh všetky cesty zatarasí a zostane len zvislý smer.“ – „Dejiny sú arénou, po ktorej pobehával človek ako zúrivá skrvavená šelma. No Krotiteľ ju vohnal do kľietky, odkiaľ je už len jedna otvorená cesta, a tá vedie úzkou ohnivou bránou do slobody a milosti Božej.“

„Jediná otvorená cesta“ – to je Straussovo poslanstvo pre dnešný svet a dnešný vek, ktorý je „vekom dobrovoľného i nedobrovoľného pokánia, Božích masových súdov. Na všetky strany. Bôľom zúverené srdcia a státisíce zuhoľnatelých tiel ľudí, miest a kontinentov lemujú tieto prvé kroky veľkej Spravodlivosti“.

Keďže ide o „kroky veľkej Spravodlivosti“, a nie – ako sa nám rozhorčeným zdá – veľkej a nezaslúženej „Nespravodlivosti“, ktorú treba exemplárne potrestať, definitívne zlikvidovať, vymýtiť, zničiť, lebo veď „My máme na to SILU!“ – treba sa nám zo sebazáchovných, existenčných dôvodov vrátiť ku Straussovej TESNEJ, OHNIVEJ bráne, ktorá vedie do slobody a milosti Božej.

A tá brána hlása, že svet sa nezmení, ak sa nezmeníš ty sám, ak ty sám neprejdeš morálnou PREMENOU. („V každom človeku sa má začať obnova sveta obnovou jeho vnútra.“) Ako hovorí Benedikt XVI.: „Bezpečnosť, ktorú potrebujeme ako predpoklad našej slobody a našej dôstojnosti, nemôže prísť v konečných dôsledkoch z technických kontrolných systémov (ani z našich vojenských arzenálov – J.R.), ale môže pochádzať len z mravnej sily človeka; tam, kde táto sila chýba alebo je nedostatočná, moc, ktorú má človek, sa stále viac premieňa na moc ničenia...“

Po uplynutí piatich desaťročí Straussovo BUĎ – ALEBO nestrpí viac odklad: „Buď zaplaví svet atómová pohroma, alebo zahrní nad ním záplava milosti. Svet zahynie alebo v dunení atómových výbuchov, alebo sa zachráni v OHNI LÁSKY.“

Julo Rybák

Musím so zahanbením a ľútosťou priznať, že okrem pamätnej tabule na Múzeu Janka Kráľa som o našom mikulášskom rodákovi Pavlovi Straussovi donedávna vedel len že bol lekár a filozof. Ako to v živote chodí, náhoda i zvedavosť mi vďaka priateľom priniesli do rúk niektoré Straussove diela. Už od prvých slov som pochopil, že sa stretávam s nevednou osobnosťou, výnimočným esejistom, filozofom, znalcom života, ľudskej duše, hlboko veriacim človekom. Často som si musel jeho vety prečítať i viackrát, nielen pre krátku pamäť, ale hlavne pre porozumenie. Našťastie i jeho znalci, i moji priatelia sa mi priznali, zdôverili, že oni rovnako tiež. S takou bohatosťou a hĺbkou myšlienok, širokým spektrom tém a všetkých odličňov ľudského života, hľadaním a nachádzaním pravdy, koncentrovaným vyjadrovaním som sa ešte v živote nestretol. Veľkosť a vážnosť jeho slov prirodzene priniesli zvedavosť, kto vlastne bol Pavol Strauss, či i v reálnom živote bol taký vážny, ako by sa z jeho diela mohlo zdať. Aký bol Strauss človek, ktorý musel prekonávať toľko životných i pracovných ťažkostí? Len náhodou som sa zmienil s nesmelou otázkou o Straussovi svojmu rotariánskemu priateľovi Róbertovi Bečicovi a jeho manželke Márii, Nitranom žijúcim pod Zoborom v Nitre. Na moje veľké prekvapenie žili a žijú už dávno nielen v susedstve Straussovcov, ale si na neho veľmi dobre, milo a s láskou spomínajú. Mária dokonca s úsmevom reprodukovala jeho vtipnú radu lekára, keď si ešte v detstve nalomila zápästie a pri jeho návšteve u jej rodičov na záhrade jej s úsmevom láskavo poradil, aby si obväz na zápästie namočila vo vínnom roztoku. Pochopil som už vtedy z ich slov, že bol nielen veľkým znalcom života, vzácnym lekárom, ale predovšetkým výnimočným človekom. Pochopil som, že písať o živote neznamená byť len dobrým spisovateľom, ale byť predovšetkým vzácnou a múdrou osobnosťou. Neskôršie stretnutia s jeho synmi Pavlom a Jozefom i nevestou Zuzkou ma v tomto názore len upevnili. I napriek svojmu technickému vzdelaniu, racionálnemu manažérskemu pôsobeniu ma Strauss zaujal tak hlboko, že som začal považovať za svoju povinnosť pomáhať prostredníctvom Spolku Pavla Straussa dostávať Straussa nielen do intelektuálnej elity a do škôl, ale predovšetkým do našich domácností, do života, do našich srdiec. Lebo nás učí poznávať život, našej úlohe v ňom, posilňuje nás vo vóli, v činoch, viere i láske, učí nás porozumieť samým sebe. I keď, žiaľ, už vyššie desať rokov nie je medzi nami, sú medzi nami tisíce jeho priateľov, pacientov, známych, usedov, spolupracovníkov, literátov, básnikov, filozofov, oni v sebe majú svoje vlastné poznanie, svoje osobné príhody, jedinečné reflexie Straussa v sebe samých. Poďme spoločne zaznamenať živé odrazy a spomienky na Straussa v nás, nielen pre nás žijúcich, ale pre všetkých, ktorí prídu po nás.

Jozef Šišila

MUDr. Pavol Strauss – primár primátu ľudskosti života

Milé dámy, milí páni!

Neviem, či je to odvaha, či trúfalosť; či je to náhoda, či nutnosť; ale môžeme sa zhodnúť na tom, že tieto myšlienky, s ktorými sa chcem s vami podeliť, sú realitou. Ono niečo podobné zakusujeme aj s našim životom. A k tejto realite života chcú byť namierené tieto slová.

Prečo tu, pred týmto publikom a pri tejto príležitosti? Pretože – a to sú slová P. Straussa – v zásade sa delia všetci ľudia na lekárov a nelekárov. Ide o zásadný postoj k životu v živote. Ten, čo myslí pri všetkých vzťahoch k iným primárne na seba – je typ nelekára. A v tomto zmysle je aj veľa nelekárov medzi lekármi. Ďalej by som mohol na túto otázku odpovedať tak, že sa mi nechce veriť, že poslanie lekára spočíva iba v pomoci predĺžiť si tento život o mesiace, roky, či azda aj desaťročia, a to práve uvedomujúc si časovo neporovnateľný vývoj tohto vesmíru, ktorý trval približne 10 – 20 miliárd rokov, ako aj ľudstva, ktoré

jestvuje na tejto zemi už vyše 6000 rokov. A tak život každého z nás z tejto globálnej perspektívy, resp. jeho predĺženie, je tak nepatrné, že nestojí za dejinnú zmienku. Naopak verím, že poslanie lekára, ktoré je tak náročné a vznešené, aj v tejto dobe sa týka samotného života a nie jeho predĺženia, dotýka sa liečby človeka v jeho celistvosti a nie iba v jeho orgánovej členitosti.

A tak sú veľmi platné a aktuálne slová P. Straussa: Kedysi bolo lekárstvo umením. Dnes je umením byť lekárom. Medicína a umenie sú najvznešenejším počínaním človeka. Je to vzbura proti zániku.

Ten zánik biologický, fyzický je nezvratný a keby medicína bola iba vzburou proti tomuto zániku, bola by iba ópium, ktorý svojim chvilkovým účinkom pomôže zabudnúť na túto nezvratnosť zániku. Je pre mňa naozaj nepochopiteľné, keď lekár – na jednej strane – venuje väčšinu svojej životnej sily, energie i schopnosti na boj proti ohrozeniu života, – a na druhej strane – uznáva víťazstvo nezvratnosti

tohto zániku. Ba dokonca niektorí sa stávajú jeho protagonisti, či už sa jedná o eutanáziu, či potrat. My nemôžeme byť osem hodín lekármi, – píše P. Strauss – a potom bežnými občanmi. Biely plášť nám zrástol s kožou. Nedá sa vlastne nikdy vyzliecť. Ba zamalgamoval sa s našim vnútrom. A pretože je biely, odráža sa od neho každá škvrna. Tieto slová si dovoľujem amplifikovať v nádeji, že ešte nežijeme v dobe, v ktorej by bolo neslušné hovoriť o slušnosti?

Tak ako v literatúre interpunkcia niekedy zásadne mení zmysel a význam povedaného, či napísaného, tak aj v medicíne niekedy dialektická reciprocita medzi lekárom a ponímaním kategórie života menia zmysel a význam jeho práce a poslania. Pre literáta znamená žiť – písať. Pre lekára znamená žiť – pomôcť žiť. Lekár musí vždy obstáť ako človek.

Som bojovník proti veľmi generalizovaným úsudkom a tak, keď chcem vyjadriť svoje presvedčenie, že táto doba je dobou silného a pomýleného relativizmu, chcem hneď aj dodať, že bez relativizmu nebola žiadna doba. Samotný

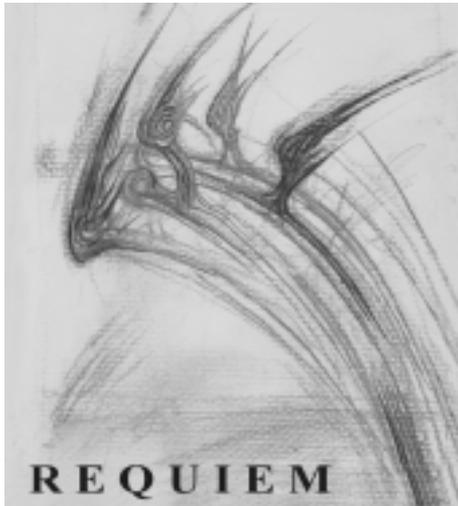
termín pochádza z lat. *relativus* = vzťažný. Vždy teda ide o vzťažnosť k životu ako takému. Tragédiou tejto doby je, že to, čo my chápeme pod pojmom relativizmu, je zamaskovanie reality dnešného človeka, ktorý má vzťah iba k sebe samému, teda k tomu, čo mu momentálne vyhovuje, na čo má náladu a čo mu momentálne chutí. Hypertrofia ega ... Dnes sa veľa hovorí o ozdravení našej spoločnosti a tu je azda na mieste Kristova pripomienka: Lekár, lieč seba samého.

Slovenská lekárska rodina má medzi sebou osobnosť, v ktorej tá ľudská podstata sa zliata s tou odbornou, a pri ktorej sa mohlo povedať: dobrý lekár a dobrý človek. Dobré žiť a dobre robiť. Osobnosť, ktorú by pre jej prikladnú oddanosť službe životu nemal prehliadnuť nik, kto sa chce postaviť do ozdravujúcej vlny v tejto spoločnosti; nik, kto pochopil, že najväčším šťastím nie je ničím sa stať, ale ničím byť a tým ostať pre seba a pre iných.

Vladimír Šosták

Requiem za Pavla Straussa a za nás na CD

Priateľstvo a úcta k osobe a dielu Pavla Straussa inšpirovala aj liptovského poetu Milana Rúfusa na napísanie básne Requiem za Pavla Straussa a za nás. So súhlasom autora ju zhudobnil Ľubomír Raši a tvorí súčasť jeho rozsiahlej hudobnej kompozície Requiem. Ide o skladbu pre sólistov, miešaný zbor, orchester a rockovú skupinu na pôvodné latinské omšové texty a záver tvorí spomínaná zhudobnená básne. Jednotlivé latinské časti reflektuje básnický text Petra Repku, ktorý napísal na námiet zosnulého Ivana Laučíka. Requiem vyšlo na CD nosiči v produkcii Štúdia Lumen Košice. Nahrávka mala svoju koncertnú premiéru 3. novembra 2004 v Liptovskom Mikuláši, 21. apríla 2005 v realizácii Okresného učiteľského spevokolu, orchestra Art collegium Nicolaus, rockovej skupiny Admirál a sólistov, pod taktovkou autora kompozície Ľuba Rašiho. Ďalšie nastudovanie sa uskutočnilo v Banskej Bystrici 21.4.2005. Requiem premiérovali na zahajovacom koncerte XXVII. ročníka festivalu zborového spevu Viliama Figuša Bystrého v Banskej Bystrici v podaní Miešaného zboru J. Cikkera UMB BB, Miešaného zboru Mladosť UMB BB, Miešaného speváckeho zboru, komorného orchestra a rockovej skupiny Konzervatória J. L. Bellu Banská Bystrica pod taktovkou Igora Vlacha. Na jar roku 2006 sa chystá jeho nastudovanie v Budapešti.

Budeme vyvolaní po mene

M. Rúfus

Budeme vyvolaní po mene

a bude nás tam veľa.

*Poodkladáme krídla zlomené
ku nohám Stvoriteľa.*

*A bude Mu chcieť každý predložiť
to svoje malé sólo.*

*To nasnívané, čo len chcelo byť,
i to, čo ozaj bolo.*

*„Stvoril som svet“ vstúpi nám do reči
Boh - nie tak, aby slúžil
naplňovaniu túžob človečích.
No aby človek túžil.*

*Ak pridával som ohňa do rany
nebol som vo vás krutý.
Šťastie je v jeho dosahovaní,
nie v jeho dosiahnutí.*

*Až rozspieva sa, svetu dokorán,
prihlasno vaša duša,
napomeňte ju ticho, že jej Pán
aj št'astím vás len skúša.*

*Dar života. Kto z neho vezme diel,
raz mi ho musí vrátiť.
A ostane mu nie čo nevedel,
ale čo vedel stratíť.*

*Zlomené krídla? Práve zlomené
sú žehňované Bohom.
Budeme vyvolaní po mene.
A bude nás tam mnoho.*

*Nuž otvor, hĺbka, svoje priestory
pre nový diamant v hrude.
Nie po prvý raz nemý hovorí.
A dlho ešte bude.*

Výbor SPMPŠ sa na svojich stretnutiach priebežne zaoberal kreovaním poslania a činnosti spolku. Po úspešnom popularizačnom sympóziu v dňoch 20. - 22. mája 2004 v Lipanoch a na decembrovom stretnutí v Košiciach na Lekárskej fakulte sme sa intenzívne zaoberali, ako čo najlepšie dokumentovať dielo Pavla Straussa.

Rodina Pavla Straussa nám prisľúbila a aj darovala vzácnu fotodokumentáciu (časť z nej uverejňujeme v čísle), od členov a priaznivcov dostávame písomné svedectvá o živote P. Straussa. Pracujeme na realizácii myšlienky umiestniť ako expozíciu Straussovu izbu s jeho autentickými reáliami, chceme pokračovať vo vydávaní Listov PS, chystáme kalendárium, pracujeme na bibliografii.

Pre našu prácu sme získali vynikajúceho a oddaného spolupracovníka Ing. Jozefa Šišilu, ktorého výbor kooptoval do svojich radov na svojom zasadnutí 27. 7. 2005. Sám sa podujal dokumentovať Straussovu Nitru a Skalicu.

V súvislosti s P. Straussom sa nám vynárajú súvislosti v jeho dotyku s inými osobnosťami, či je to Milan Rúfus, Mária Medvecká, Janko Silan, Gustáv Valach, rodina Munková z Ružomberka, páter Bárdoš a mnoho iných. Určite sa tými vzťahmi budeme zaoberať a v budúcnosti niektoré z čísiel PS venujeme týmto konkrétnym vzťahom. Zatiaľ sa však sústreďujeme na samotného Pavla Straussa, lebo je tu ešte veľmi veľa nevyvedeného na verejnosti.

Zároveň sa mi žiada pripomenúť, že spolok môže vyvíjať svoju činnosť okrem entuziazmu aj vďaka členským príspevkom a sponzorským darom. Na zadnej strane uverejňujeme číslo účtu spolku, kde je potrebné uhradiť členské. Jeho výška bola odsúhlasená valným zhromaždením pre nových členov na rok 500 Sk, právnická osoba 5000 Sk. Udržiavací ročný poplatok je 200 Sk pre fyzickú osobu a pre právnickú 1000 Sk. Študenti a nepracujúci dôchodcovia platia 50% zo schválených poplatkov.

Na záver chcem vyjadriť úprimné poďakovanie všetkým, ktorí nám nezištne pomáhajú pri našom spoločnom diele.

Ľubo Raši – tajomník SPMPŠ

Aj čas podlieha Zákonu

Prichodí mi bilancovať. Od založenia Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa uplynuli dva roky. Ohník Pravdy Straussovho diela ležal ešte stále zakliaty v zásuvkách. O mnohom sme nevedeli. Čas akoby sa bol zastavil. A tu náhle sa vynoril na scéne nový obdivovateľ Pavla Straussa, Ing. Jozef Šišila z Lipt. Mikuláša. Neurobil nič iné, len sa skontaktoval s obidvoma synmi Dr. Straussa a pripravil mi cestu k staršiemu synovi MUDr. Pavlovi Straussovi, ktorý býva v Devínskej Novej Vsi. Bol som dojatý, s akou nesmiernou ochotou mi ponúkol otcove písomnosti.: „Vezmite si všetko, o čo máte záujem.“ Do Viedne som prišiel po 22 hod. a do druhej rána listoval písomnosti. V rukách som držal dielo nesmiernej hodnoty - korešpondenciu rodiny Munkovcov, tiež konvertitov, krstných rodičov otca Pavla Straussa. Boli tam listy a písomnosti, ktorými Straussa celá rodina zasýpala. Otec Franz, mama Gizela, v skratke ju volali mama Gi, novic - jezuita Tomáš i malý hudobný génius Jurko. Uvedomoval som si, že držím v rukách dokumenty, ktoré raz prispievajú k blahorečeniu tejto svätej rodiny. Tieto dokumenty sú svedectvom o ich hlbokej viere a príkladnom kresťanskom živote, ktorým sa rodina denno-denne snažila žiť. Slovenskí Jezuiti, nemáte o ne záujem? Všetci pred koncom druhej svetovej vojny zahynuli v koncentračnom tábore.

V lete sme vykonali cestu do Nitry: Ing. Šišila, Dr. Raši a ja. Naša misia bola úspešná. MUDr. Jožko Strauss s manželkou nám ochotne požičali všetky rukopisy po otcovi, o ktoré sme mali záujem. Poskytnú nám k nahliadnutiu i korešpondenciu otca, ktorá je tiež rozsiahla, a sľúbili nám požičať fotografie, filmy a magnetofónové pásky.

Ing. Jožovi Šišilovi vďačím za stretnutie v Ružomberku v auguste t. r., kde ma zoznámil s Ing. Ladislavom Lajčiakom, riaditeľom Slovenskej národnej knižnice v Martine, a Ing. Radoslavom Kenderom, tajomníkom Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. Ing. Lajčiak ochotne navrhol, aby sa všetky písomnosti po MUDr. Pavlovi Straussovi, ak s tým bude rodina súhlasiť, sústredili v Slovenskej národnej knižnici v Martine, kde budú odborne spracované. Ing. Kendera zabezpečí publikovanie článkov o Straussovi. Pátrajúc po kontaktoch s Munkovcami navštívil som v Zuberici Sestry Sv. Kríža. Stretol som sa s príkladnou ochotou, s akou mi sestra predstavená Viola poskytla všetky písomnosti po pátrovi Bárdošovi, ktorý vydal svedectvo o živote Franza Munka a jeho syna Tomáša v koncentračnom tábore až po ich smrť. Sestre Márii ďakujem za láskavé zapožičanie filmov o pátrovi Bárdošovi. Tieto všetky bohaté dokumenty bude potrebné odborne prezrieť a spracovať. Čakajú nás mesiace vzrušujúcej práce.

Martin Jančuška

Cena MUDr. Pavla Straussa

Vážení a milí priatelia,

o veľkosti a múdrosti Pavla Straussa nemusíme dlho hovoriť, najmä členom Spolku priateľov Pavla Straussa. Skôr Vám chceme dať do pozornosti, že Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, konkrétne Katedra kulturológie a Kulturologická spoločnosť so sídlom v Nitre sa rozhodli udeľovať každý rok ceny významným osobnostiam Slovenska z oblasti kultúry. Po prvý raz sa ceny odovzdajú 8. novembra tohto roku v Nitre. Dlhو sme nemuseli uvažovať, po kom cenu pomenujeme. Jednoznačne sme sa rozhodli, že cena ponesie meno Vášho i nášho priateľa MUDr. Pavla Straussa. Myšlienku sme predniesli rodine Straussovcov, ktorá našu požiadavku akceptovala a úprimne sa potešila, že taká dôležitá cena bude pomenovaná po ich manželovi, otcovi, svokrovi a dedovi, pánovi doktorovi Straussovi. Komisia pre udeľovanie cien Pavla Straussa, ktorej predsedal prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., sa po dlhom zvažovaní rozhodla, že prvými laureátmi sa stanú kardinál Ján Chryzostom Korec a herečka Slovenského národného divadla v Bratislave Emília Vášáryová.

Tak ako Vám, milí priatelia, aj nám ide o to, aby sa zachovalo najmä ľudské poslanstvo MUDr. Pavla Straussa. Aby sa na tohto vzácneho človeka nezabudlo, aby sa pripomínala jeho veľkosť, múdrosť a jeho nesmierna dobrota. Aj preto vznikla cena nesúca jeho meno. Budeme veľmi radi, keď prijmete naše pozvanie a na prvé udeľovanie cien Pavla Straussa do Nitry 8. novembra 2005 prídete. Slávnostný akt sa uskutoční o 16.00 hod. v Divadla Andreja Bagara. Zároveň pozývame všetkých priateľov a známych Pavla Straussa. Aj takto vzdáme hold veľkému človekovi.

Tešíme sa na stretnutie a ostávame s pozdravom

doc. PhDr. Jozef Leikert, PhD.
vedúci Katedry kulturológie UKF
predseda Kulturologickej spoločnosti

Sympóziu o Pavlovi Straussovi (Gymnázium v Lipanoch 21. máj 2004)

„Nič nie je stratené. Láska vzácných duší ku Kristovi a k ľuďom žije.“

V dňoch 20. - 22. mája 2004 mestečko Lipany žilo akosi hlbšie, vďaka sympóziu o Pavlovi Straussovi. Pre mňa osobne to bolo veľmi obohacujúce. Ako predstaviteľ mestskej samosprávy vnímam súčasnosť ako veľmi uponáhľanú. Doba nás núti všetko merať len cez ekonomické ukazovatele, cez efektívnosť. Počas týchto dní sme predsa len mali možnosť nazrieť na svet aj z inej strany, zastaviť sa, zamyslieť sa nad životom a jeho hodnotami. Veľmi ma zaujala Straussova vízia, ktorú vyslovil ešte v čase pred spadnutím železnej opony, v ktorej vidí Európu bez hraníc, Európu zjednotenú. V čase veľkého rozdelenia Európy, v „čase konfrontácií a rozkolísaných istôt“ (ako to hovorí sám autor), v čase poznačenom obrovskými vojnovými ranami, bolesťami a nenávisťou veriť v zjednotenú Európu mohol len človek veľmi veľkej viery a veľkého srdca.

*Ing. Eduard Vokál,
primátor mesta Lipany*

„Najväčšia sila života je dôvera.“

Tri dni, ktoré sme spoločne prežívali v duchu fluida, zhmotneného v slove Pavla Straussa, predsa len priniesli svoje ovocie. Spomínam si na podobný pocit, keď som, ešte ako dospievajúce dievča, bola šťastná pri stretnutí so vzácnymi ľuďmi, ktorých som si veľmi vážila. Boli to osobnosti, z ktorých sa dala na dlhý čas načerpať energia, sila, láska a pokoj a ja som opäť vládala radostne žiť. Podobný pocit som mala aj pri hodnotení nášho „stretnutia“ s Pavlom Straussom v Lipanoch.

A ešte z jedného mám radosť. Som šťastná, že som sa mylila...

V duchu ma totiž mátalí Straussove slová: „Najväčšie zlo života je ľahostajnosť.“ Denne sa stretávame na každom kroku s ľahostajnosťou. Je ako rakovina v našej spoločnosti. Totálne sebecko, ktoré je opakom lásky dávajúcej, zprezlivej, dobrotivej... Často sa nám zdá, že aj naša mládež je dotknutá touto „chorobou“, keď sa nezaujíma o nič iné, len

o svoje vlastné záujmy. Čo na Straussa povedia naši študenti? Zaujme ich dielo človeka, ktorý sa môjho vnútra už pred pár rokmi „dotkol“? Ako zareagujú na tú hĺbku a výšku a šírku premeditovanej životnej múdrosti? A potom som bola dojatá. Keď som počula ich reakcie a čítala odozvy.

Som šťastná, že som sa mylila. A tiež som sa niečo naučila. Je aj mojou úlohou zapalovať tie správne iskry, nedať sa znechutiť neúspechom a hlavne donekonečna dôverovať, aby aj druhí pochopili a prijali múdrosť, ktorú vyslovil tento vzácny človek: „Najväčšia sila života je dôvera.“

*Mgr. Mária Vokálová,
pedagóg na Gymnázium v Lipanoch*

Výjadrenia našich študentov sú jasné, veď posúďte sami:

„Kto je ten Pavol Strauss a načo sem vlastne príde?“ „On už zomrel? Žeby to bol nejaký svätec, o ktorom nám prídu rozprávať?“ Takéto a rôzne iné otázky sa vznášali nad našou školou ráno v piatok 21. mája a ako búrkové mračná veštili, že sa bude diať niečo vzrušujúce. Ale namiesto prudkých lejakov a víchric nás zahalila jemná tóna Ticha. Naši hostia profesor Július Rybák, dr. Ľubomír Raši, dr. Martin Jančuška a dr. Jozef Leščinský nám nepredstavili revolucionára či asketického svätca, ale, ako by povedal Milo Urban, človeka, ktorý našiel seba, zatvoril sa do srdca, aby odtiaľ hľadel na svet. Lenže Pavol Strauss nielen hľadel, ale si aj všímal, komentoval, radil, a, čo je najvzácnejšie, mal rád.

Celá prednáška sa niesla vo filozofických a duchovných výškach, do ktorých málokto z nás dovidí. No myslím, že nám to nik nesmie vyčítať, pretože svet, v ktorom sme sa narodili sa všetko pokúša vtesnať do logických zákonov a zabúda na hlbší rozmer jestvovania. Naše zakrpatené obzory nedokážu tak ľahko preklenúť priepasť medzi poznaním sveta a poznaním tých zopár ľudí, ktorým bolo dané zájsť ďalej.

Hostia sa pokúsili odovzdať nám posolstvo Pavla Straussa, ktoré je namierené práve nám, mladým. Vraveli nám o jeho neprekonateľnej viere, optimizme. Aj

z úryvkov z jeho diel sršala radosť do života, humor, no aj často nepochopiteľné a zložité úvahy o problémoch či už nadčasových alebo problémoch dnešného človeka.

Spomínam si, že na konci sympózia všetci odchádzali s rozpačitou otázkou: Prečo ja o tomto človeku nič neviem? Naozaj netuším, prečo ľudia, ktorí by sa v inom národe stali obrovskými veličinami sú u nás zabúdaní a odstrkovaní. No pevne verím, že aj vďaka nám, študentom gymnázia, nezapadnú jeho myšlienky prachom zabudnutia.

*Mária Kožárová,
študentka septimy, 17 rokov*

Áká úbohosť, chcieť sa vyrovnat' ostatným. Náhoda je nutnosť, ktorej pozadie nepoznáme. Mnohí ľudia hľadajú pravdu celý život a napokon zistia, že pravda bola 20 m od ich domu v najbližšom kostole.

Pravdou tohto sveta je lož. Šťastie nie je v jeho dosiahnutí, ale v jeho dosahovaní.

Doba potrebuje vzory a vodcov.

Oni sú tu, len je málo poslucháčov, ktorí by ich boli ochotní počúvať.

Človek pre všetkých

Sympóziu o Pavlovi Straussovi zanechalo v každom zo študentov lipianskeho gymnázia iné pocity. Každý si z tých pár hodín vzal niečo, čo ho oslovilo. Samozrejme, našli sa aj takí, ktorí si to tam len „poctivo odsedeli“. Ale z ohlasov, ktoré som medzi účastníkmi začula, sa dá usúdiť, že takých bolo len veľmi málo.

Ak už nič iné, aspoň sa čo-to dozvedeli o slovenskom autorovi, ktorého, bohužiaľ, väčšina mladých ľudí dnes nepozná. To je škoda. No na Slovensku sa akosi stáva zvykom, že na ozajstné osobnosti sa zabúda. Myslím, že keby tí ľudia žili inde, poznali by ich celý svet. No my si nevieme vážiť to, čo máme. Skutočne výnimočných ľudí nepoznáme ani my sami, ako ich teda môžeme predstaviť cudzím?

No musím sa priznať, že pred sympóziom som o ňom toho veľa nevedela ani ja. Zdalo sa mi, že je to akýsi spisovateľ, ktorý konvertoval zo židovstva na kresťanstvo. Nič viac sa mi v pamäti pri jeho mene nevybavilo. Je smutné, že takých ako ja bolo dosť. No po 21. máji je nás už viac, ktorí môžeme povedať: „Áno, vieme, kto je Pavol Strauss a sme radi, že sme mali možnosť ho spoznať a zamyslieť nad jeho úžasnými myšlienkami.“

Bolo príjemné, ako sa zrazu v ten piatok zastavil rýchly kolobeh hodín v škole. Teda aspoň pre tých v klubovni nášho gymnázia. Veď dnes je všetko akési uponáhľané, nik nemá čas... No občas sa treba zastaviť, poobzerať a skontrolovať, či nestrácame správny smer. V škole získavame obrovské množstvo poznatkov teoretických, „tlačíme“ si do hlavy poučky, vzorce, dátumy a množstvo iných vecí. No mali by sme sa tam naučiť i to, ako žiť. Naša škola si na túto praktickú hodinu vybrala skvelú formu a tiež

pedagóga. Každý z nás sa aspoň na chvíľu zamyslel nad tým, ako sa stať lepším človekom. I keď niektoré myšlienky ostali nepochopené vo svojej hĺbke, je možnosť sa k nim vrátiť v knihách P. Straussa. Možno ich pochopíme, až budeme starší, možno nás naučí rozumieť im až život sám.

Pavol Strauss je autor, ktorý sa ťažko číta, no keď pochopíte nadčasový odkaz, skrytý medzi riadkami, budete mať krásny pocit z objavenia niečoho nového a krásneho. Dnes chce každý všetko vysvetlené. Logicky, do najmenších podrobností, aby sme sa nemuseli unúvať rozmýšľaním. Na mnoho ľudí dnešnej doby sa hodí veta z knihy P. Straussa: „A nevidia, že ich rozumček je pokrivený, hoci píšú stostranové knihy a knižôčky...“ Akoby sme sa nechceli zamyslieť nad ničím, čo je „príliš zabalené“.

Ja som na sympóziu čítala úryvok zo Straussovej knihy, aby mali moji spolužiaci aspoň akú - takú predstavu o tom, čo to vlastne ten Strauss píše. Musela som si ten text prečítať niekoľkokrát, aby som mu aspoň sčasti porozumela. Niečomu nerozumiem dodnes. No som rozhodnutá sa k nim vrátiť. Je pravda to, čo tiež odznelo na sympóziu: Pavol Strauss je tvrdý oriešok, no stojí za to ho ľuskať.

Názov jednej z jeho kníh je Človek pre nikoho. Ja by som ho pozmenila. Lebo Pavol Strauss rozhodne je Človek pre všetkých.

*Radka Grinčová,
študentka sexty, 16 rokov*

Všedný, či originál?

Strauss... Pavol Strauss...

Veľa nám to asi nehovorí. Do istého májového dňa to bol pre mňa tiež „nikto“. Možno iba „obyčajný smrteľník“, ktorý musel urobiť niečo, o čom by malo cenu rozprávať.

Bol vážne obyčajný? Poviete si: „Veď na svete je toľko lekárov, hudobníkov, filozofov, a – čo má byť?“ Ale on bol predsa výnimočný. Bol hlavne človekom. Takým človekom, ktorému my, kresťania môžeme ticho závidieť.

Bol konvertitom zo židovstva. Kristus ho oslovil. Raz povedal, že každým novým ránom sa treba obracať ku Kristovi... A čo my, „rodení“ kresťania – katolíci? Uvedomujeme si, že keď otvoríme ráno oči, že prvé naše myšlienky majú patriť práve Bohu, ktorému vďačíme za to, že sme sa zobudili? Pre nás je to často normálna vec, že ráno vstaneme a večer si ľhame bez toho, aby sme Bohu poďakovali za „bežné samozrejme maličkosti“, ktoré sme vďaka Nemu mohli prežiť.

Svojou tvorbou oslovuje Strauss aj nás, mladých, aby sme si uvedomovali, že nesmieme byť priemerní, že sa máme stávať stále lepšími a lepšími. Za každou vetou, odsekom sa treba zastaviť a vylúskat' v sebe ten oriešok, ktorý skrýva v sebe niečo originálne a ktorý je aj v dnešnej dobe „in“.

Dovoľte mi osobné priznanie, že Pavol Strauss mi otvoril oči. Že musím byť osobnosťou, že sa musím snažiť byť „niekým“. Nie kópiou iných, ale plnohodnotným človekom, originálom, ktorý chce byť a je sám sebou. Pochopila som, že Boh musí byť v mojom rebríčku

hodnôt na prvom mieste. Veď Boh je taký „veľký“ a ja taká „malá“, a predsa ja naňho často zabúdam, hoci on o mňa vždy javí záujem. Hoci ho ja zapriem, on mňa nikdy. Je to „fér“? Pavla Straussa by si malo vziať za vzor viacej ľudí. Ja som to urobila. A čo ty?

*Júlia Jendreková,
študentka, 17 rokov*

Každú prácu, ktorú robíš, rob s láskou

Pár slovami sa chcem vrátiť k nedávnomu stretnutiu gymnazistov v Lipanoch s dielom Pavla Straussa. Dostala som sa tam ako hosť a bola som milo prekvapená atmosférou, ktorou toto posedenie dýchalo. Niekoľko zapálených ľudí dokázalo vytvoriť ovzdušie záujmu a zvedavosti svojím obdivom a láskou k spisovateľovi, mysliteľovi, chirurgovi, hudobníkovi a najmä ozajstnému človekovi v jednej osobe.

Ja som sa stretla s jeho knihou prvýkrát vo forme samizdatu v sedemdesiatych rokoch. Boli to *Zákruty bez ciest*. V tej dobe hľadu po hodnotnej literatúre jeho knižka vyvolávala rezonancie v mnohých ľuďoch. A tak sa stalo, že som v nej vycítila spriaznenú dušu. Bola som nadšená. V deväťdesiatych rokoch som sa stretla s ďalšími jeho dielami. Je to čítanie pre človeka, ktorý už niečo prežil, pretrpel, ktorý používa hlavu na premýšľanie a ktorý vie, že láska bolí.

Keďže som o jeho živote prakticky veľa nevedela, stretnutie v Lipanoch bolo pre mňa veľkým prínosom. Priatelia Pavla Straussa nám veľmi pútavým spôsobom priblížili jeho život. I premietnutý film dobre zapadol do programu, spestreného ukázkami z jeho diela, prednesenými študentmi gymnázia. To všetko ma vyprovokovalo k tomu, aby som si položila niekoľko otázok: *Aké sily vytvárali človeka takéhoto formátu?*

Iste to bola v prvom rade viera a otvorenosť Duchu Svätému. Ďalej životné trápenie a radosť z jeho premáhania, ľudská bolesť a láska, myslenie, slovo a ticho, pravdivosť slova a života, odpúšťanie a nádej, ktorá ho viedla k optimizmu – lebo Pavol Strauss bol optimista: „Tie dvetisícročné recepty sa zdajú zastaralé, ale veď len staré víno je vzácne.“ Alebo: „Z celosvetového antikresťanstva dôjde (ľudstvo) vďaka „podfuku Ducha Svätého“ k pôvodnému prameňu z pôvodných duchovných zdrojov, vyvierajúcich z večných právd“ (*Nádhera nečakaného*, s.48). Uvažoval o živote, jeho javoch a hodnotách i o smrti.

Čo si z tohoto bohatstva odnesú do života títo mladí ľudia, ktorí stoja ešte len na prahu života a život ľudí minulého storočia sa im zdá cudzí?

Iste je, že Straussov štýl je im ťažký. Ale tá vrúcnosť, s akou sa tu o

ňom rozprávalo, v citlivých dušiach musela nechať stopu. Aspoň sa dozvedeli, že taký úžasný človek žil na Slovensku, že má stále svojich priateľov, ktorí s láskou a nadšením rozprávajú o ňom a šíria jeho myšlienky. Bolo to chytľavé. Ohník je zapálený. Kto chce, môže sa pri ňom zohriať. Mládež sa rada schádza pri táboráku, ale v dnešnej rôznorodej ponuke zábav bude veľmi náročné a ťažké nájsť spôsob ako ju pritiahnuť, zaujať a udržať. A tu mi zase prichádzajú na um Straussove slová: „Ticho otvára svoje vráta a vpúšťa vitálnych a nečakaných hostí – myšlienky, nápady, impulzy.“ (tam tiež s. 32)

A naozaj. V tichu sa vynorili aj ďalšie otázky: *Ako pomôcť mládeži v objavovaní Pavla Straussa? Čo im v tom bráni? Ale najprv si treba uvedomiť:*

Čo bráni mladým zaujímať sa o vážne veci, hodnoty, myšlienky?

Dnešný mladý človek skôr dospieva telesne ako duševne. To je ešte normálne, ale normálne nie je, že zavčas začína žiť pohlavným životom. To sa stáva brzdou jeho duševného a duchovného rozvoja. Doba a celá spoločenská klíma sťažujú mladým zdravý a proporcionálny vývoj. Tu pomôže len mravná obroda – úloha, ktorá je nad ľudské sily.

Pavol Strauss je náročný na čitateľa a dnešný človek chce mať všetko rýchlo, lacno a bez námahy. V tom je problém jeho prijatia. Nádej je v tom, že mladý človek ešte hľadá a nie je skostnatelý. To je povzbudzujúci moment. Strauss im má čo ponúknuť. Iná vec je ako im to povedať, aby si osvojili bohatstvo jeho myslenia. A tu je na mieste otázka: *Ako mladým pomôcť?*

Zo skúsenosti viem, že aj ťažké čítanie môže pochopiť každý, kto si chce niečo „odniesť“. Treba mu však pomáhať. Najlepšia je práca v malej skupine. Ak môže mladý človek rozprávať uvoľnene, bez strachu zo strápnenia, potom je preňho prenikanie do neznámeho myšlienkového sveta pociťované ako dobrodružstvo. Je veľkým umením lektorov, vychovávateľov, či animátorov preniesť svoju lásku na iných. Dokážeme to? Oplatí sa do toho pustiť!

PS: „Každú prácu, ktorú robíš, rob s láskou.“

Mgr. Eva Voskárová, stredoškolský pedagóg

• Slávnostnú sv. omšu celebruje arcibiskup Mons. A. Tkáč

Človek pre nikoho

Nenašiel sa ešte „nikto“?

Reflexia jedného kňaza nad knihou P. Straussa: Človek pre nikoho - k desiatemu výročiu úmrtia jej autora

Morská fľašová pošta zaslaná Pavlom Straussom dielom **Človek pre nikoho** našla svojich adresátov, duševných kozmonautov a moreplavcov, ktorí uvedomujú si pirátske životy pevniny, zahajujú misiu, nie úteku z nej, ale jej záchranu. Duc in altum (Zájdí na hĺbinu) zavelil smer Svätý otec Ján Pavol II. na začiatku tohto tretieho tisícročia svojim apoštolským listom „Novo millennio ineunte“ a táto doba by bola úplne pomýlenou, keby sa k tejto misii nepridali kňazi, ktorí držia v rukách buzolu nielen svojej orientácie, ale aj tých, ktorí neraz nevedia ani plávať v tomto mori. Jedným z tých bdejúcich kňazov chcem byť aj ja. Toto nie je hrdosť, ale milosť. Hrdosť, ktorá ma naplňa, je klenot, ktorý som zdedil po svojom národnom predkovi, otcovi ducha, nespoznanom, ale blízkom priateľovi Pavlovi Straussovi. Dedičstvo, ktoré sa stalo v podobe tej neklamnej buzoly obrovskou pomocou pre mňa, a cezo mňa možno aj pre iných. Zrejme nastal čas, kedy sa stáva mojou povinnosťou odovzdať tento dar dedičstva otcov ďalej; mať odvahu upozorniť, že pevnina klamlivej istoty a kompromisov je iba kráterom sopky, ktorá je pred výbuchom. A tak v prvom rade to chce byť trúfalým slovom k spolubratom v služobnom kňazstve ako kritérium inventúry nášho smerovania, ale aj všetkým spolubratom a spolusestrám v krstnom kňazstve ako ponuka nie jedného z idolov, okolo ktorých táto doba tancuje a klania sa im, ale ako ponuka ideálu, ktorý nespočíva v absolútnej dokonalosti, ale v transparentnej a žiarivej príkladnosti.

Výška letu života je závislá na jeho vzlietnutí

To fascinujúce pri čítaní tejto ako aj ostatných kníh Pavla Straussa, to, čo každej trošku citlivej duši pomôže padnúť nie na zadok, ale na kolená, je úcta a obdiv pred životom, hoci ten sa dá uchopiť len za cíp a vždy sa nám vytrhne a utečie, aj nahý, ako mladík pri Kristovom zajatí. Podobne ako v prípade sv. Augustína (ktorý bol P. Straussovi veľmi blízky a na ktorého spomienku bol aj pokrstený) aj jeho autobiografia v tomto diele je oslavou života, a predovšetkým Božej milosti, ktorá v ňom pôsobila. A ono je to u každého takto, kto pochopí, že život nebol preňho, ale možno on bol na dačo potrebný pre život. Či vyjadrené slovami evanjelia: kto pochopí, že iba ten, kto vie stratiť život, ho nájde. Už od počiatkových kapitol, kde cez spomienku na svoje detstvo vyobrazuje dôležitosť začiatku

života, ktorý je ako kružidlo, ktoré sa zapíchlo do chvíle a začína kruh možností. S prenikavým nadhľadom spomína na dôležitosť svojho zábalu v matkinej láske a dôstojnosť korektnosti otca. Pri týchto spomienkach niet pochýb, že sa jedná o niečo tak vzácne a neopakovateľné, čo podstatne nabilo celé jeho životné pole svojim nábojom. Ako je nesmierne dôležité pre túto dobu „opieriť“ pochopiť, že zo semien detských myslí a hier dospievajú svetové objavy, svetové vojny a svetové umelecké a vedecké veľdiela. A koľko tých možností zahynie v zárodku! Pri pohľade na hazardnosť, s akou sa stavíme k budúcnosti prostredníctvom ľahostajnosti voči tomuto počiatočnému štádiu života na všetkých úrovniach, od rodičov cez masmédiá k Cirkvi a spoločnosti ako takej, by sa nám po namakeupovaných lícach našich masiek mala skotúľať slza, aby zmazala tú masku a ukázala pravú tvár nášho národa, ako na to poukázal predseda parlamentu Pavol Hrušovský vo svojom prejave pri 10. výročí vzniku Slovenskej republiky na parlamentnej pôde. *Ved' v slze je zmes porajskej hanby a nádeje vyriešenia a odpustenia, nádeje milosti a znovunájdeneho šťastia. Slza je kľúč života, ktorý otvára vstupnú i výstupnú bránu.*

Žijeme v dobe smogu, a nielen toho vo vzdušnej atmosfére, a tak sme neschopní postrehnúť, že dieťa vonia dotykom neznáma. A matka je tiež neviditeľna. A tak vsadiť všetko alebo skoro všetko na blahobyt sa vzdialilo geometrickým radom od toho blahoslavení byť. Svetu, ktorému chýba škola umenia života, umenia rodičovstva i synovstva, jednoducho umenia človečenstva, nechýba veľa, aby zostal apokalypticky poškolený. Nič sa nemôže stratiť. Preto je všetko poznačené nesmiernou zodpovednosťou.

V jednom zo svojich predošlých diel Pavol Strauss spomína, že dušou kultúry je kultúra duše. A nám nezostáva nič iné, ako bez preháňania konštatovať, že žijeme v nekultúrnej dobe, resp. kultúre smrti (Ján Pavol II.), ktorá láme mladé púčiky života a hádže ich do koša, a z predmetov, ktoré patria do koša, robí tzv. kultúru. Naštrbená je axióma reciprocitativity nature a kultúry, pretože o takomto postoji nesvedčí ani príroda, ani história. *Všetko vo svete začína byť žiarivé a krásne, až keď sa ho dotkne iskra ducha. Lebo človek je so všetkými svojimi danosťami len torzo. Bez duchovnej oblasti je fyziologicky fungujúci vrak.*

Ako kontrastne teda vyznieva porovnanie ovzdušia hodnôt, ktoré sprevádzali rast a vývoj tohto slovenského veľikána, v porovnaní s tým, ktoré sprevádza dnešného slovenského mladého človeka. Tichý a vnímavý vesmír literatúry, hudby, umenia vôbec, oproti hlučnej, ale hluchej i hlúpej galaxii disco-metal hudby, ktorá nie náhodou nielen svojím názvom pripomína dobu kamenú (ak som neurazil našich predkov). Vo svete, v ktorom kniha nie je stimul života a brzdou nízkoosti, sa treba naozaj obávať, či stihneme zatiahnuť ručnú brzdú atómovej štartovacej rampy.

Na svetových olympiádach víťazí rozum svalov a šliach a nikomu v hlave neskrse, žeby sa skôr oplátilo cibrit' svetovú mládež v etických disciplínach, v pretekoch mravnej čistoty a v eskamotáži rovných, ničím nezlomných chrbtic. Vek svalov a zauto-nómmených sexuálnych žliáz musí nevyhnutne zaviesť do cieľa masových hrobov a masových vrážd.

Mládež, ktorá žije v ulite odosobnenej virtuality a tak vzdialená opravdivej skutočnosti, nepozná ulitu ducha, v ktorej hučí láska večnou piesňou o kráse. Otázkou zostáva, či doba vtláča tvár človeku, či človek vtláča tvár dobe? Riešenie, ako zvyčajne, je treba hľadať niekde uprostred.

Zostanúc ešte pri umení je treba priznať, že moderné umenie síce pochopilo transcendentný význam symboliky, ale namiesto symbolu ako znaku identity – čo je pôvodný význam tohto pojmu – a poukazu za seba, sa stáva abstraktným a nepochopiteľným aj pre samotného tvorca. Na druhej strane nás obklopuje tzv. realistické umenie, ktoré je obscénnym a nevedomuje si, že pravdivé nespočíva v zmysle plytkého realizmu, ale svojimi tykadlami ako duchovnými radarmi, ktoré prenikajú všetkými smermi a hlbkovými ponormi všetko, čo je zjavné i tušené. Takto všetko možno posunúť do inej roviny bytia, kde takzvaná realita nastoluje a nadobúda iný zmysel, ba dostane inú úlohu, keď sa vysunie zo svojej len zmyslovej manifestácie, a nadobúda mocou symbolu vystupňovanie, pregnantnejší tvar, ba stáva sa niečím novým a trvalejším.

Od premárnených dní je blízko k premárnenému životu

Nám, ľudom tejto doby, musí prechádzať mráz po chrbte pri čítaní sebaobvinenia takého plodného ducha, akým Pavol Strauss bezpochyby bol, v slovách: *Ukradol som kus života laxnosťou, kus možnej skutočnosti ľahostajnosťou, kus lekárskej výbojov lacnou urážlivosťou, kus umeleckej realizácie defetizmom, ako výhovorkou lenivosti. Nesplatený život na úver. A utápam sa v neviditeľných slzách ľútosti, zlosti, obavy a nepriznanej nádeje. Z najväčších bolestí v živote je, že sme dost' neurobili. Že sme neurobili, čo sme mohli vykonať. Niet zbytočných zdrapov času, preto je nuda krádežou. A tak je svet len krvavou karikatúrou svojich možností. Na druhej strane vystríha aj pred jalovosťou činnosti pre činnosť, ktorá nám rovnako nič nepomôže. Čo my vyhodnotíme, to zánik prehodnotí. Čo my uchopíme a pochopíme, môže znamenať stratu. V čom máme záľubu, to môže byť aj odpad možností. I prehry môžu byť víťazstvom. I chorobou sa dá vrásť do vyššieho života. Ved' život je len tajná modlitba a chodí sa doň schodiskom bolestí.*

A pracovným poľom všetkého je tvoriaca samota. Nádherne je Straussom vyobrazená

diferenciácia medzi opustenosťou a samotou. Samotu pripodobňuje tichu, ktoré dodáva hudbe aj slovám správny náboj. Je v nej naakumulovaná všetka tvorivosť, ktorá sa potom môže prejavíť. *A malé samoty aj veľkých ľudí sú možno tým najvzácnejším v ich životoch. Totiž, len v samote sa tvorí, v spoločnosti sa len konzumuje. Svet je len príživníkom veľkých boľavých samôt. Hľa, z getsemanskej samoty žije svet do konca vekov.*

Vedieť padať na kolená je základom nepadnúť v živote

To všetko je akoby pozadím nádherného vyznania človeka, ktorý sa skoro vo všetkých etapách svojho života cítil ako zbytočný, ako človek pre nikoho. To bola aj základná melódia kompozície víťaznej prehry s nepriaznivým osudom života. Vlastne o to ide: nezlomiť sa a nenechať sa zlomiť, nikým a ničím, a tak sa zlo premení na zlom, ktorý nás zavedie k prameňu bytia. *Silná viera je v človeku ako číra obloha, zavše sa môže i zamračiť. Ale je stáloú a určitou oporou všetkých šedivých a premenlivých chvíľ. Každá silná viera je súčasťou chrbtice oných sedemdesiatich spravodlivých, na ktorých spočíva svet. Ak svet nezahynie na nič, zahynie určite na bezzásadovosť.*

Ide teda o to, zobrať si ten svet na plecía zatiaľ ako kríž a potom vo veľkonočných radostných farbách ako nájdenú stratenú ovečku. A tak čítať túto knihu znamená stretnúť sa s *priepastne rozčesnutým problémom viny a hriechu v našich životoch. A vina rastie geometrickým radom u tých, ktorí majú možnosť, ba povinnosť vedomia a svedomia. Teda, nech je jasno medzi nami, vinu nesú kresťania. Kresťanstvo bolo nositeľom pravdy a vybuďovalo kultúru, kým bolo v sebe jednotné. Poloprávd je mnoho. Pravda je len jedna. Keď chceli Krista kúskovať, začali sa sami drobiť. A z odmocneného Krista je k umocnenému diablu len skok. Kto môže, je zodpovednejší než ten, kto by mohol. A preto je toľko tarchy na kresťanstve a na kňazstve. Ide teda o nový druh inkvizície: inkvizícia ducha, či duch inkvizície v modernom vydaní? Gottsfopper (klamári Boha) je titul pre všetkých náboženských formalistov každého odtienku.*

Koľko zbytočných modlitieb raní nebo? Všetko, čo nie je vtelením Vôle do časného slova. Prečo sme len zabudli, že kresťanstvo je udalosťou Ježiša Krista, ktorá sa rozpína na včera, dnes a zajtra? Prečo sme ho premenili na kultové, morálne a vieroučné predpisy? Prečo sme ešte nepochopili, že ortodoxia bez ortopraxe neexistuje? Prečo sme všetko vsadili na hypertrofiu slova, ktorá premieňa lex entis na lex mentis? – keď sa uspokojíme viac s tzv. správnou odpoveďou ako správnym životom? Prečo sme svedkami tzv. praktizujúcich neveriacich a tzv. nepraktizujúcich veriacich? Prečo ešte my, viditeľní reprezen-

tanti Cirkvi, neraz pristupujeme k človeku „zhora“, ak princípom a zmyslom nášho bytia je kenóza, a to totálna?

Duchovný život sa scvrkával. Zavše sa z neho odlomil kus a zahodil sa do zaprášených priechokov zabudnutia. O to sa zaslúžili aj plytkí kňazi. Život si spohodnili, izby sa zaplňali vankúšikmi a dečkami, kuchyňa sa pestrila, posteľe mäčkili, kľakadlá sa vatovali. Okrem omše nebolo na nič, na nič duchovného času. Prestával rozjímavý život a tým duchovnosť. Načo poslušnosť, keď predstavení boli práve takí! Ani purpur nebol vždy znamením stáleho obetovania a stálej ochoty a pripravenosti martýrstva, ale býval iba parádou. Laici – i nekresťanskí – sa líšili iba tým, že svoju hriešnosť nezahalovali.

Je tu však nádej. *Každý kvet raz odkvitne. A Boh je Póda, nekonečná Brázda, ktorú i kvety zla pohnoja. Láska je nastolená, len uvoľniť pre ňu odraz. Duch sa vznáša, len schystať preň pántiky v dušiach. Problém nevyrieši nové náboženstvo, denominácia či sekta, ale iba stará novosť človeka prýščiaca z tohto Ducha. Chce to dobrovoľníkov pre túto misiu. Chce to rozhodné zastavenie sa v živote pre zásadné rozhodnutie. Chce to prenikavý pohľad do najtemnejších útrob vlastnej duše. A chce to liek. Povrchnosť predovšetkým v usporadúvaní vlastného vnútra je matkou každého zla. Nedomyšlieť dajakú vec je chybou, nedomyšlieť seba je hriechom, lebo kopiaje sa pokračovanie života zahatá výhľad po ceste, po ktorej sa potom už dá len padať.*

Tento Straussov životný radikalizmus bolo to jediné, čo udržalo radix jeho života pri Živote. *V živote niet alternatív. Všetko sa končí alebo na diablovej šibenici, alebo na Božej – na kríži. A láska a kríž sú dva póly spojené medzi sebou, medzi ktorými sú všetky ostatné hodnoty. Byť miláčikom Božím je obyčajne ľudskou tragédiou.*

Pozvanie do „domu“ Pavla Straussa

To bol bleskový prielom touto knižočkou, ktorý sa dá aзда nekonečne rozvíjať a prehľbovať, ale to už nechávam na každého, kto sa o túto milosť nenechá obrať. Nechcem na záver ukrývať zámer týchto riadkov, ktorý nechce skončiť iba pozvaním k prečítaniu tohto milého diela, ale, vyjadrené metaforickou formou, by chcel byť pozvaním do „domu“ Pavla Straussa. Básnický obraz, ktorý by chcel poukázať na podnet týchto myšlienok, by rozprával o pere namočenom do hrdošti z spolupatričnosti k „domu Straussovcov“. Realita je však taká, že tieto slová - pochopiteľne pre túto dobu - píšem na počítači, odkiaľ sa tlačou prenesú na papier. Táto relatívna nevýhoda, vylučujúca použitie spomenutého básnického obrazu, sa však zároveň stáva aj výhodou. Keď sme totiž pred nejakým časom mohli rozprávať o tom, čo sa **vpisuje** do obehu života a do charakteru doby

používajúc toto slovesné vyjadrenie, dnes je na mieste namiesto toho vpisovania použiť **vtlač**.

To, čo sa na prvý pohľad môže zdať iba ako slovná hračka, v skutočnosti, podľa môjho presvedčenia, vyjadruje hlbokú skutočnosť. Na jednej strane chce poukázať na stratu vnímavosti dnešného človeka voči hodnotám, ktorému už nestačí iba stretnúť pravdu, dobro a krásu, aby sa nimi nechal naplniť, ale tak pavlovsky sa nimi musí nechať doslova **zraziť**, aby spadol z koňa svojej pomýlenosti a ozdravujúco voči nej oslepol. Na druhej strane sa chce poukázať na nevyhnutnosť inkarnácie toho, čo sa chce ponúknuť, do aktuálnosti kódu doby, v ktorej sa žije.

Tieto slová si teda nebojácne nárokuje vtlačiť sa nielen na čistý papier, ale aj na všetko čisté, čo ešte v našom živote zostalo. Ale tá hrdošť pri tom ostáva, lebo bývať a udržiavať domácnosť tohto domu znamená slúžiť pravde. Na príklade Ježiša Krista, ktorý práve preto prišiel, aby vydal svedectvo pravde, je zrejmé, že táto služba je dopredu odsúdená na nevdácnosť, pohrdanie a potupu. Predsa len, iba o tom je život. A tak je na mieste budovať takéto domovy, aby oni mohli prerásť do osád, dedín a miest a aby napokon celý svet sa stal domovom v službe hľadania pravdy. Lebo *len pravda je krásna. A krásna pravdivá. A cesta je len jedna jediná. Vstúpiť tam, kde už taký dom jestvuje. Nabrat pulz jeho života a potom v tomto rytme služby pravde stavať ďalšie takéto domovy.*

Slovensko nie je o ne ochudobnené. Sú tu domovy, ktoré nielen požívajú, ale aj vyzývajú; ktoré sú schopné vtlačať hodnoty, ktoré robia život životom. A jedným z nich je rozhodne „dom Pavla Straussa“. Nemôžem prejavíť svoje roztrpčené prekvapenie, že aj po pätnástich rokoch od fiaska doby, ktorá sa ho snažila umlčať, je tu, na našom trojvrší, doba fiaska ľahostajnosti, ktorú nemožno odkliať. Nemôže tu nezaznieť otázka s výčitkou, či výčitka s otázkou predovšetkým do radov všetkých intelektuálov, ako je možné, že sme do našich kultúrnych, literárnych a duchovných kruhov, na všetkých možných úrovniach a v rôznych podobách, ešte nenainštalovali túto tlač, ktorá má čo povedať?

O čo v nej ide? O slávu zosnulého? Nie. O zosnulú slávu! Zosnulú slávu života, ktorou slovami sv. Ireneja je živý človek. To, na čo Pavol Strauss predovšetkým upozorňoval, bola práve zvrátenosť zo živého na žitého človeka. Ide predsa len aj o toho zosnulého? „Chváliť nám treba slávnych mužov“ – vraví Písmo. Dedičstvo otcov, zachovaj nám, Pane, - modlí sa veriaci ľud. Ide teda aj o hodnotu svetla života, ktoré dokáže svietiť v tme hodnotovej orientácie; ide o mŕtveho, ktorý je výrečnejší ako mnohí živí „profesionálni“ rečníci; ide o umenie života, ktorého profesionalita sa nedá schovať do rúška zamestnania, v zmysle slov, ktoré napísal: „Ludia, ktorých najväčším dielom je ich život, zasluhujú si najväčší obdiv“ (Rekviem za živých, str.120). Ide teda o Straussov dom, kto-

rý sa nenašiel pred 2000 rokmi v Betleheme; ide o dom pre toho, ktorý medzi svojich prišiel, - lebo ako jediné stvorenie má schopnosť ale aj povinnosť hľadať pravdu, - a vlastní ho neprijali; nemal kde hlavu skloniť. Ide o dom budovaný nie na piesku, ktorý prinesie vietor doby, ale na skale, ktorú položil Kristus, Pán času a dejín. Ide o dom, ktorý nerozdeľuje jedných od druhých, ale vytvára zo spoločenstva ľudí rodinu.

Tlačím teda túto pozvánku do Straussovho domu na nepokrivené povedomie a čisté svedomie slovenskej duše ako hosť i domáci; ako ťarbavý i chápaný; ako opovážlivý i súci. No z tejto dialektiky života som vyčítal to, čo je aj najhlbším dôvodom tejto mojej odvahy pozvať vás: že som ja, i každý z nás, v tomto dome vítaný.

Človek pre nikoho (Úryvok)

Peter žil v storočí veľkých možností, veľkých objavov, veľkých vodcov a veľkých zločinov.

Bol lekárom, ale túžil byť filozofom, cítil sa kňazom, ale chcel len veľmi a čisto milovať. Mal veľmi vyvinutý zmysel pre všetko boľavé na tele i v skrytosti, bol rodeným lekárom. Mal hrejivé oči, ktorými sa dalo vidieť až na dno jeho otvoreného srdca, a hlas a ruky mal mäkké a hladiace ako jemná obväzová vata.

Miloval hudbu samoty, Debussyho prechody do transcendentna a snové výlety ducha. Všetko praktické a nejmenné ho mrazilo ako studený vecheť po chrbte.

Vedel mnoho o ľuďoch, o ich dejinách a kultúrach, ale najlepšie vedel to, že sa narodil prineskoro alebo priveľa.

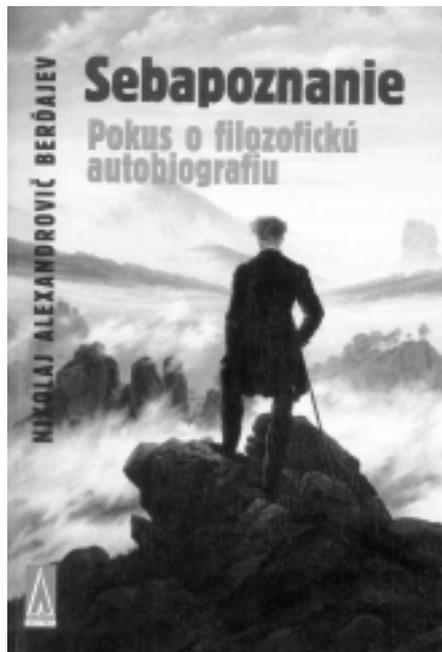
Vedel, že tvorivý osud básnika sa odohráva v napísaní básne medzi dvoma výstrelmi z kanóna, pričom nie je isté, či sa dožije tretieho. Ak by ho tretí výstrel trafil, zostane iba ceruzka v zakrvavenej tráve a obhorený skrútený papierik s ťažko čitateľným písmom.

Posledné slová nechávam môjmu učiteľovi slova, ktorý ma spoza katedry už iného sveta naučil viac ako ktorýkoľvek učiteľ spoza tej drevenej katedry. Sú to slová z uvedenej knihy, ktorým s veľkou radosťou prepožičiavam nielen jazyk, ale aj svoj životný postoj:

Nechcem, aby na vás zabudli, aby ste vy, mŕtvi, boli svetu takí zbytoční ako mnohí z nás živých! Nech tí dnešní hrobári zajtraškov vedia, že ich zločiny budú hlásať vaše večne teplé hroby, ktoré sú pre počty večnosti užitočnejšie ako ich prchavé úspechy a pankhartske slávy.

(Pozn.: Kurzivkou sú označené citáty tejto knihy)

Vladimír Šosták

Dve „filozofické autobiografie“

Nedávno vyšlo v slovenčine v preklade Jána Komorovského a s jeho doslovom monumentálne dielo Nikolaja Alexandroviča Berďajeva „Sebapoznanie. Pokus o filozofickú autobiografiu“ (Agora, 2005).

Vraciam sa k májovému zošitu Zápisníka spred desiatich rokov (1995), ktorý ma správa-dzal, keď som si z Bratislavy niesol a vo vlaku čítal v origináli Berďajevovo Samopoznanie. – Len čo som v úvode prečítal slová, že mnohí považujú Samopoznanie za „najvzletnejšiu, najzaujímavejšiu“ knihu Berďajeva, hneď som si pomyslel na Straussovho „Človeka pre nikoho“. (Obaja písali svoje autobiografie približne v tom istom veku - okolo 60-ky.)

Je tu presne pomenovaný žáner Straussovej knižky: „filozofická autobiografia“. – Tento žáner diktuje jej vlastnosti: „Zachovávanie logiky unikátneho žánru – filozofickej autobiografie – vedie k tomu, že je v Sebapoznaní oslabený práve autobiografický (a vôbec memoárový) prvok. Udalosti vonkajšieho života, či už svojho alebo spoločenského, majú pre Berďajeva hodnotu a význam iba v spojitosti s ich duchovným obsahom.“

Tento žáner určil autor v úvode diela sám: „Ak to aj bude autobiografia, bude to filozofická autobiografia, história ducha a sebauvedomovania.“ – V čom je hodnota takéhoto filozofického poznania a aktu sebauvedomovania? „Hodnota tohto aktu je podmienená tým, nakoľko prevyšuje dobu, nakoľko preniká do existenciálneho času, t.j. do večnosti. Víťazstvo nad smrtonosným časom bolo vždy základným motívom môjho života.“

S Berďajevom som presvedčený, že skrze sebapoznanie možno dôjsť k takým hlbším poznania sveta vôbec, aké sa nám inou cestou zahľadnúť nepodarí. „Pri poznávaní samého seba sa človek oboznamuje s tajomstvami, ktoré ostávajú skryté pri poznávaní iných ľudí. Svet, celý svetový a historický proces, všetky udalosti mojej doby som prežil ako súčasť môjho mikrokozmu, ako moju duchovnú cestu. V mystickej hĺbke všetko, čo sa stalo so svetom, stalo sa aj so mnou.“

Všetko povedané by mohol o svojom Človekovi pre nikoho zopakovať aj Pavol Strauss.

Julo Rybák

Toto je tragika znehodnotenia tvorivého človeka v tomto tvorivom veku.

Ale mesiac, hviezdy, vietor a detské oči i vrchy sú tie isté, aké boli. Aj Boh je ten, aký bol. Večne staré je silou večne nového.

Nič sa nestráca, všetko tu ostáva. Kameň mudrcov je v našej hrudi, v jej prahorných vrstvách. A Boh si uvedomuje i tých, ktorí sa nechcú stále osvieďať.

Svet je veľká nemocnica. A prijímacia a prepúšťacia kancelária má čoraz viac práce.

Človek je alebo pred chorobou, alebo je chorý, alebo je po chorobe. A Peter ľúbil chorého človeka. Chorý človek je taký blízky, prístupný a teplý. Choroba je najväčším dobrodením ľudstva, veľkou mravnou lúčavkou, elixírom dobroty. Keďže jestvovala choroba, nevedel Peter pochopiť, že ľudia vedeli byť aj zlí, malicherní, besní.

Peter nikdy nepripustil, že sa stretá v nemocnici iba s úlisnou, potmehúdskou a len načas skrotenu dravou a bezočivou šelmou.

Nevedel, či si viac cení utrpenie, či trpiacich. Ctil si oboje, seba kládol za všetkých a za všetko. Obdivoval starého idiota, koprofága,

plnoprávneho to občana, obdivoval bezstarostnosť a chuť do života a do žrania ošipáných – staval sa sám v sebe do kúta pred nimi.

Cítil sa zbytočným nie preto, že to bolo úradne kodifikované, ale preto, že do tohto vnútorného postoja vrástol doterajším vnútorným vývojom.

Bol vnútorne ľahký, voľný a veľmi pohyblivý. Poznal mystériá lyrických a maliarskych opojení z opojenia iných, večne opojených.. Poznal saltá mnohonásobne poprelamovaných metafor a ich slastí. Vedel vo svojej izbietke padnúť na kolená pred hviezdou oblohou po surových invetívach kolegov a nebyť iným – len večným ďakovaním.

Bol šťastný, že smel slúžiť, že ho budili v noci. Videl v tom malé ospravedlnenie svojho bytia – ale nedostatočné. Vedel, že všetko je skúška. Zdalo sa mu, že ustavične prepadá. Najradšej by sa bol ustavične ospravedlňoval, že vôbec jestvuje (...)

Družnosť citu a úplná otvorenosť voči každému a odovzdanosť boli základným postojom, povinnosťou, nie zásluhou. To bola norma, o ktorej sa nesmeli hovoriť.

Pavol Strauss

Trosky spomienok

A prídu pre každého časy, keď si uvedomí, že pozostáva zväčša len z minulosti. A prídu mladí a mladší, čo si myslia, že sa v spomienkach nás obstarožných zachová predošlá doba, je tvár a tvar v pokusoch o oživenie zašlých čias cez postavy.

Členenie našej spoločnosti chce, aby sa evokovalo prešlé. Nie ako kult mŕtvych, ale ako návaznosť súčasnosti na skoro stratenú súčasnosť minulých generácií. Ide o ľudí ducha, o básnikov a mysliteľov, o tvorcov výrazu minulosti, o živých aktérov slovenskej duchovnosti.

Mám skúsiť vyvolať si postavy okolo Katolíckej moderny. Trpíme ako aj v minulosti na to, že všetko a všetkých chceme mať zaškatalkovaných. Nikdy to nebolo vedomé združenie. Boli to básnici orientovaní katolícky, mnohí z nich boli kňazi, mnohí neboli kňazmi, mnohí boli ideove tiež do toho zaradení, mnohí písali prózu filozoficky orientovanú na mysliteľov v zahraničí: Maritain, Guiton, Rahner, Schmaus, Guardini, Lippert, Newmann.

Kto a kde sa prvý raz použila definícia Katolíckej moderny. Nie je vylúčené, že kto a kedy použil túto charakteristiku ako hanlivý atribút menejcennej poézie. Ale je to tu a manipuluje sa s tým.

Ale sú to neodmysliteľné osobnosti poézie, kritiky a filozofického razenia, ktoré pub-

likovali v Obrode, Verbume, v Novej práci, Smere. Boli to Dilong, Karol Strmeň, Beniak, Janko Silan, Šprinc, Veigl, Žarnov. Lenže do tejto duchovnej rodiny patria predovšetkým veľké osobnosti Hanusa, iniciátora Verbumu, spolu s Jožkom Kútnikom-Šmálovom, systematickí myslitelia a britké rozumy.

Zo starších som sa neraz stretol s Mikulášom Šprincom, manželkiným bratrancom. No jeho básnické pero vyrástlo viac v cudzine. S Dilongom sme sa stretli v Karlovej Vsi pri oberaní čerešní na susedných stromoch. Beniaka som navštevoval vždy po návšteve priateľa Jozefa Felixa. Bývali blízko seba. S Žarnovom sme spolu sedeli na lekárskom zjazde v Piešťanoch. Bolo to tri dni pred jeho únosom. Ešte ma zdržiaval, aby som nediskutoval proti brnenskému docentovi.

Bohužiaľ, ešte sme sa nestretli s Karolom Strmeňom. V poslednej dobe som mu poslal knihu a on reagoval vzácnym listom a poslal mi dve zo svojich kníh. V jednej bolo venovanie priateľovi Janka Silana. Jeho verše a preklady ma ohúrili silou analyticky vystupňovaného slova. Je to jeden z vrcholov slovenskej poetickej sugestivnosti.

A tu sme už v Janka Silana. Jeho priateľstvo s mikulášskym chirurgom Dr. Murínom preskočilo i na mňa. Jedného dňa vtrielili ku mne Janko Silan a Jožko Kútnik a priateľstvo bolo spečatené. Z letného tábora, ktorý organizovala ako vedúca SKM manželka, už bola stará známosť. Tak došlo až k spolupráci s revuou Verbum. Tam už vydali tenkú knihu s dlhým nadpisom: Všetko je rovnako blízke i ďaleké. Priateľské stretania boli vždy častej-

šie. Pri mojich cestách do Liptova boli vždy dve hlavné zastávky: na Sliachi u Joža Kútnika, predtým v Sv. Michale. Au Janka Silana v Ždiari a potom len vo Važci.

Poznal nás vždy po hlase, lebo ten zrak postupne slabol. Ale heroicky to znášal. Ale aj všetko iné, tie životné okolnosti. Tie návštevy provokatérov civilných i tajných. Bol nekompromisný vo svojich postojoch a netajil sa svojou láskou k Slovensku i k jeho politickej minulosti. V rámci svojej korešpondencie raz napísal list ministrovi Váľkovi. A to mi raz rozprával, že tam bol jemu vlastný bonmot. Pán minister, ja nemám maslo na hlave. Ja si ho kupujem.

Pri jednej z jeho návštev sme sa rozhodli, že preložíme Lippertovu knihu: Človek Jób hovorí s Bohom. A rozhodli sme sa pre tri fázy. Prvá fáza: odnemčiť. Druhá fáza: poslovenčiť. A tretia fáza: politeráčtiť.

Janko Silan mal mnohých priateľov, nečudo pri jeho ľudskom šarme. Nielen tých čudných púšťačov, ale aj obdivovateľov a literárnych druhov, najmä Karola Strmeňa a Vala Beniaka. Z najbližších mu bol Dr. Hanus a Jožo Kútnik. Keď sa blížili, trochu iluminovaní, bolo zďaleka počuť tých dvoch krakélerov.

Ale nechcem s tým otáfať. Urobil som si z Janka Silana pastelovými farbami urobený malý portrét. Sem ho vložím. Nech mi to všetko ožije. On bol osobná personifikácia poézie, nežná osobnosť a ochablý zrak upretý do nedozierana.

Za Jankom Silanom

Pri pohrebe otca Janka Silana, jedného z tých chudobných, povedal Jožo Kútnik: „Chvála otcovi, ktorý dal Cirkvi kňaza a národu básnika.“ Dal. Ozajstného národného barda. Čo žil, čo prežíval, vliadol do básní. Komentoval ustavične seba i víziu blízkeho i ďalekého sveta. Nič ho nenechalo chladným, čo sa týkalo osudov slovenských, ale i svetových.

No, básnik nepotrebuje oči, aby videl. Neviditeľným pohľadom blúdil, aby z osídlených ničoty vylúskal jemné korenky všetkého diania, viditeľného a aby citlivým prstokladom opakoval aspoň úlomky nečujných melódií skutočna. Múdrost'ou slepca učil ľudí vidieť.

*Hľa, v divnej myslí
divnejší jas,
jas nezávislý
na t'arche čias.*

Každý duchovný fenomén, a tobôž existencia a život básnika, majú dve tváre, a to dovnútra a zvnútra. Poézia a hudba sa rodia v ríši ticha, v ríši ničoho, v ríši duševnej intimity, do ktorej sa premietol vonkajší život, viditeľné a vnímateľné dianie. I exkurzy ľudí do oblasti pragmatického konzumovania životných daností, medzifudských a medzinárodných vzťahov. I básnik ako každý človek je ponorený d interferencie viditeľných a neviditeľných žiarení, vplyvov ľudských a spoločenských, a prírodných úkazov. Ale kým to

po väčšine stečie ako voda na zamastenom odevu, vniká to do vnútra básnika a pretvára sa na hodnoty vo valute jeho tvorivosti, schopnosti transponovať všetko prežité vo vyhni jeho vždy roztaveného srdca, pre oblasť dobra a krásy. A tak každá pravá poézia je odliatkom vnútra svojho tvorca. Odliatkom v tom zmysle, že vonkajšie dianie, vonkajší svet, precedený tvorivým, svojským vnútrom, vyvstane vo vynovenej živej a žitej podobe.

Každá ľudská, a tobôž básnikova osobnosť má presah nad seba. S tým súvisí aura kolo každej básnickej osobnosti a jej menšia či väčšia sugestivnosť. Silan vychádza zo seba:

*Ja dýcham tajomstvami.
Mám najslastnejšie poslanie.
Neznámy.*

Áno, sebe i iným. Ved' nakoniec každý je sám sebe, ale aj iným neznámy. Človek je zvláštny fenomén. Výkrik z ríše ticha a neznáma, uprostred vravy sveta, „hlas, volajúci na púšti“.

*Keď ako kvet sa kloním k zemi
a zamyslený, zamyslený,
aby som takto poklonil sa nebesiam.
Tak smutno je mi!
A jak som sám!*

Silan bol jeden z mnohých a jeden za mnohých. Jeho poetický svet a poézia jeho sveta sa podobá anonymite potôčka liptovského, zväčša v skrytosti tečúceho, potôčka, ktorý preskočí každú skalku, obmýva nepravidelnosť brehov, miestami sa povylieva do nízkej trávy, ohlodáva korenky kríčkov a stromov, ničomu sa nevyhne. Je samozrejmom súčasťou živého dňa, učupený pod všeobjímajúcou oblohou. A tečie, lebo nemôže netiecť. Má jednoduchosť prírodného úkazu a múdrosť skúseného človeka a srdce čistého dieťaťa. Preto aj môže povedať:

*Mám zaľúbenie v detských hrách
a riekankách,
aspoň sú jasné,
jak moje básne.*

Neupísal si svoj um ekvilibristike slov a v toku svojej poézie nepreinačil sa v sterilného artistu, ale ostal verný každodennej spevnosti slovenčiny, jej vľúdnu plynu-

tiu, pri všetkej podprahovej múdrosti.

Kto miluje, už ani nerepce.

Je život samá harmónia? Nie. Aj osuň sa steli pred oči. Aj kameň vo vode je občas kameňom úrazu. Veď ani potok netečie len predpísaným smerom. I čelo občas narazí na ostrie. Náš život ďaleko je od pravdy a krásy. Sami sa od nich držíme na dištanc. A preto ani duch básnika nenačiera vždy splna. Oškiera si neraz kolena svojho hľadania o mátožné tiene neúplností.

Zrovnávanie duchov sa v tejto záhrade čudesna nedá aplikovať. V tejto oblasti je tá rôznorodosť, zvláštnosť a sila prieniku podstatná. Ako v prírode je aj tu všetko obdivuhodné.

Každá skutočná poézia prichádza z veľkého ticha. Ale rôznym spôsobom sa lámu a interferujú vlny duchovnej sily. Tá istá v každom ináč. Silan to skromne vyjadril a hanblivo, „nám vlastne iba ticho stačí“.

Zrejmä je krehkosť duševných poryvov v poézii, ktorá si to meno zasluguje. Začína sa veľkou hanblivosťou vnútra, ale veď poézia je demaskovanie vnútra a v jej homogenite sú obsiahnuté drsnosť vonkajších podnetov, životných podnetov, a ich mimozovitý poprelamovaný odtlačok do krajiny snov a vidín, neurčitý ako obraz na zakabonennom zrkadle. No neraz ho rozfúka výkrik uboleného vnútra. A tento básnik – kňaz bo nezahrdúsi v sebe:

*Chápete zákon tejto zeme,
že vzájomne sa križujeme
a Kristus kolembá sa medzi lotrami?*

Ten Janka Silanov fragilný organizmus ale bol schránkou mužného človeka, charakterného a zásadového. Zubami-nechtami sa držal svojho presvedčenia duchovného, postojá nekompromisného vyznávača, ktorého nik a nič nezviklalo. Bol vždy blízky Bohu, Cirkvi a jej obdivovanej hlave. Nelamentoval, konštatoval a vyznával. Neskrýval svoje vnútro, ale vytasil sa jasným slovom:

*Nás bitka neprekvapí.
Nám silu pravda dáva.
To nie sú žiadni chlapi,
čo vzdávajú sa práva.*

Áno, bol básnický komentátor našej viery. Živé svedomie slovenského človeka. Tvorca žitých meditácií, ako zdanlivé chvíľkové extempore. Na jednej strane majster sonetu, za chvíľu vtipný rozprávač. Jeho veľkou neodmysliteľnou láskou bolo slovo, slovenské slovo, a v neodmysliteľnej miere slovenský človek, pars pro toto národa. Žil v ňom a žil s ním, s jeho osudom v každej minulosti i bu-

dúcnosti, s jeho minulým utrpením, s jeho rozmachom a v jeho nádeji. Všetko v ňom bolo zharmonizované a vyvieralo z plnosti jeho milujúceho srdca.

*Kto trpí, zanecháva stopy.
Ježišu, rád i v nás ich máš?
Kto nemiluje, nepochopí:
Je Veronikou národ náš.*

Tento stále mladistvý a vehementný človek sa veľmi nestaral o stále závažnejšiu chorobu srdca. Mal ho stále vychystané do boja, v tvrdom mužnom postoji bojovníka ducha, schystaného stále žiť a každú chvíľu zomrieť. Hrd. Postojačky. A vždy v póze rozletu. A vždy v objatí nehy, túžby a perspektívy, nie tak pre seba, ale pre národ. A vyznáva pokorne:

*Dá sa to stúpať bez slobody.
Ó, láska, nebuď bez krídel.
Na staré schody
padajú bozky chodidiel.*

U každého tvorivého človeka je časť diela viditeľná, časť neviditeľná a časť možná. Z toho viditeľného úseku Silanovho diela je študentská zbierka básní Kuvici, odmenená štátnou cenou za prvej republiky, 1936, Rebrík do neba, 1939, Slávme to spoločne, 1941, Piesne z Javoriny, 1943, Kým nebudeme doma, 1943, Piesne zo Ždiaru, 1947, Úbohá duša na zemi, 1948, Sám s Vami, 1967, Oslnenie, 1969. Potom mu vyšli pre priateľov vkusné zbierky Triptych, Tri návštevy, Dve bolesti jedna radosť a Tri balady. Mal pripravenú zbierku z tej dlhej interrupcie Katolíckej piesne z Važca.

Čo však nie je viditeľné, je to veľké a vzácne dianie vo vnútornom svete básnika. To, čo nerealizoval, je možno tak veľké, že na to nestačí ani básnická reč, ak, tak len náznakove. Krásna zmes žhavého a nepreniknuteľného, čo drieme nevzkriesené v hviezdnych priestoroch duší a nad nimi.

A toto všetko sa v srdci tohoto múdro milujúceho mužného človeka postretalo, a niečo z toho sa aj slovom stalo. Všetkému sa prizeral, so všetkým žil, spojený s vidom budúcnica i do minulosti:

*Pohľad túžba svieža,
splnená túžba predkov.*

Nebol on sebec s tvárou odvrátenou, ale kňaz a pevec žhaves duše, čo chcel len dobro a šťastie človeka i národa. Áno, všetko zacielené v konečnej perspektíve na väčšiu slávu Božiu, a záchranu svoju v ťažkej telesnej biede videl len v premietnutí svojho bytia do výkupného utrpenia Kristovho. Žil stále ako pred posledným rozhodnutím:

*Ó labutia, ó clivá pieseň,
už znejš? Ale nie pre mňa.
Mám totiž na návšteve tieseň,
bohyňu posledného videnia.*

Bol tichý, skromný hrdina. Žil tridsať rokov vo važeckom zákutí. Kto vie, čo znamená nemôcť vykričať, čoho je srdce plné. Ale nelamentoval, znášal ťarchu samoty a kultúrnej vydedenosti mužne; nebojáčne stál za svojím duchovným, národným a mravným ideálom vnútornej slobody a viery. Nie nadarmo

zanôtil do budúcnosti pre mladých:

*To vlastne moje srdce nie je,
lež srdce všetkých Slovákov.*

+ + +

Pre mňa bol najrýchlejší reprezentant tzv. katolíckej moderny. Sám tento názov nepovažoval za šťastný.

K Hlbinovi sme sa vybrali s Jankom Silanom a Jožkom Kútnikom do Bobutu, kde v tie časy faráčil. Urobil niekoľko krokov, s ktorými sme veľmi nesúhlasili. Tak sme k nemu išli, aby sme mu pomohli upraviť si niektoré pohľady a postoje. Janko prehlásil, že ho ideme pokresťančiť. Strávili sme tam skoro celý deň v diskusiách. Tí dvaja do toho vložili celý svoj temperament a bolo to chvíľami aj hlučné. Ja som tichší a zamĺknejší. Nakoniec prehlásil, že sa so mnou dá hovoriť, s tými dvoma nie. Zrejme sme toho moc nevykonali.

U Beniaka sme nedošli k dákej duchovnej rozprave. Viac ho vtedy zaujímali edičné problémy. Vždy som ho obdivoval pre jeho majstrovstvo rečové a nádherné jeho duchovné texty. Skoro vždy vyrušovali návštevy z rozhlasu, ktoré chceli vždy nové nahrávky, aby sa zachoval jeho hlas a prednes. Nezbudnutelný je prejav Milana Rúfusa na jeho pohrebe, keď sa priznal, že sa od neho najviac naučil.

Janko Silan bol a je pre mňa prototyp poetickej personifikácie. A preto si doňho premietam to, čo bolo pekné na tej básnickej generácii, i keď individuálne čaro každej z tých osobností bolo rozdielne. Každý z nich došiel i k vrcholom vlastných možností, ale osobná aura bola u každého iná. A osobné kontakty tiež.

Ako vidno, od samotára môjho typu sa nemožno veľa dozvedieť. Do tej state o Jankovi Silanovi som si vylial srdce a chcel by som ho vidieť aplikované na tú zostavu básnikov veľkého formátu: Karol Strmeň, Rudolf Dilong, Janko Silan, Andrej Žarnov, Mikuláš Šprinc.

A tu nemožno nespomenúť živých: Ján Motulko, Viliam Turčány, Gorazd Zvonický, Svetoslav Veigl, Teodor Križka, Michal Chuda. A tí mnohí slovenskí básnici, čo sem nezapadajú. A tí všetci urobili zo Slovenska poetickú veľmoc.

Nič sa nestratí. Všetko tu ostáva. Kameň mudrcov je v hĺbke našich srdiec. A kto sa nechce nasilu osvedčiť, ostáva v povedomí Božom.

+ + +

Aby sa nám obraz Janka Silana, ako ho videl a cítil Pavol Strauss, zaokrúhlil, uvedme si (z knihy Odvrátený hlas, s. 6-7) jeho denníkové záznamy, vyvolané správou o úmrtí Janka Silana:

(17. 5. 1984) Zomrel Janko Silan. Ráno mi telefonovala neznáma známa. Toto som si hneď nachystal na pohreb:

Mŕtvy básnik. Básnik mŕtvy? Nikdy. Len zmlkol. Unikol nám do vytušenej neznámej krajiny, z ktorej po celý život napájal akumolátor svojej poetickej invencie.

Fotoarchív

Julko Rybák, Mária Medvecká a Pavol Strauss

S manželkou Máriou

Jožko a Paľko v otcovom objatí

Gustáv Valach a Pavol Strauss

Straussovie dom na Zobore v Nitre

MUDr. Zuzka Straussová

Janko drahý! Prišiel si zo Sily. A sila bola vždy punc Tvojej osobnosti. Sila invencie, sila pevného zástoja, sila viery a sila viery v silu slova. Bol si slabý, ale v Tvojom slabom srdci bola sila lásky, silný náboj lásky k slovenskej postati, lásky k slovenskému slovu, s ktorým si sa do posledného dychu láskal a ním virtuózne manipuloval. Spriadal si z neho spevy od srdca k srdcu, vylúčil z neho každému prístupné a milé a múdre tóny.

V knihe Samuelovej stojí: „Človek pozerá na vonkajšok, ale Boh hľadá na srdce.“ Podľa lekárov mal zlé srdce, ale pre Boha a pre priateľov mal srdce dobré. Ale srdce je viac než ústredný orgán obehu. Srdce je princíp, do ktorého sa premietajú všetky klady života a vklady dobroty. Bol Boháč týchto hodnôt, i keď žil na františkánskej úrovni. Rozdával plným priehŕstím živým i neživým priateľom z pokladov svojho vnútra, z neutúchajúceho prameňa lásky.

Nebol bohatierom postavou, ale svojou charakternosťou a intransigentnosťou bol heroickým zjavom v tejto charakterovo rozkolísanej dobe. A bol osobnosťou opantovanou dojemnou atmosférou poetickosti. Bol nezabudnuteľnou a milovaniashodnou originálnou a svojskou postavou. A tento obraz si z neho zachováme.

Nesedel si Ty, Janko, na básnickom Olymp, ale Olymp básnickej sugescie a evokácie prichádzal k Tebe vždy, i poza hranice skoro stálej noci Tvojich očí.

Vyvolený národ putoval 40 rokov púšťou, kým došiel do zasľúbenej zeme. Ty si 70 rokov putoval púšťou duší, púšťou úbohých duší na zemi, kým si došiel do zasľúbenej zeme Bohom opojených duší. Vyšiel si zo zeme náhodilosti a ľahostajnosti a došiel si do sveta stálosti, do sveta podstaty a definitívnosti.

Nevidel si, a zažíhal si svetlá nádeje a vnútorných perspektív pre mnohých, veď sú objektom poézie. Nebýval si v metropole, ale periférne od nej. No Tvoje važecké sídlo bolo zemepisne nedefinovanou metropolou láskavého priateľstva, zdroj originálnej nápaditosti a vysunuté predmostie do budúceho sveta ducha, dobra, poézie a lásky.

Keď si Ťa teraz pojme do svojho náručia ako matka podtatranská zem, nech si Ťa pojme aj Matka všetkých matiek, Matka Kristova, Mária.

Čo si napísal, ostane tu. Veľké dielo, ešte nie dost' poznané, ale jeho veľký závan sa preniesie do duší ako zvláštny, svojský typ básnického poznania, na ktoré národ nesmie a nemôže zabudnúť. Bol si pravým a veľkým básnikom.

(18. 5. 1984) Duševná biela sobota s Jankom Silanom. Čakáme vzkriesenie. Zatiaľ zajtra pohreb.

(19. 5. 1984) Pohreb Janka Silana. Zas je pustejšie vo svete slovenskom. Bola to optimistická oslava.

(20. 5. 1984) Mlčaním si v duši oslavujem Janka Silana.

Pripravil J.R.

Motto k 2. číslu Listov PS:

„V tomto historickom období potrebujeme predovšetkým ľudí, ktorí osvietenou a prežívanou vierou urobia Boha uveriteľným v tomto svete. Negatívne svedectvo kresťanov, ktorí hovorili o Bohu, ale žili proti nemu, zatemnilo Boží obraz a otvorilo bránu nevere. Potrebujeme ľudí, ktorí majú zrak upriamený na Boha a odtiaľ sa učia pravej ľudskosti. Potrebujeme ľudí, ktorých rozum je osvietený Božím svetlom a ktorým Boh otvorí srdce, takže ich rozum môže hovoriť rozumu iných a ich srdce môže otvoriť srdcia iných. Len cez ľudí, ktorých sa dotkol Boh, sa môže Boh vrátiť medzi ľudí.“

Joseph Ratzinger, Benedikt XVI. – Z môjho života, s. 139.

V dotyku s Pavlom Straussom (2003-04)

(30. september 03)

Zrána si čítam príspevok Janka Komorovského „Ekumenický rozmer Pavla Straussa“, prednesený v Lipt. Mikuláši. – Pri jeho prednese mi vyrazilo dych, že Janko mi vzal z duše slová, ktoré dávno v sebe nosím – a povedal ich ešte sa obrátiac k prítomnému biskupovi Tondrovi: „To, čo sa vie o hlbokom kresťanskom živote Munkovcov a čo Pavol o nich napísal, veď pán a pani Munkovci mu boli krstnými rodičmi, by mohlo postačiť na to, aby sa o nich začal kanonizačný proces. (Čudujem sa, že sa tak ešte nestalo.)“

V tej chvíli sa mi hneď ako za jednu z hlavných úloh Spolku priateľov Pavla Straussa zezdalo pracovať na naplnení tohto odkazu Janka Komorovského.

(28. október 03 – sv. Augustín)

Ako by sa dnes vo všetkých slovenských chrámoch mal vznášať k nebu chválospev vďaka za dar Straussovej konverzie!

(28. február 04)

Čakám na niekoho, kto sa prizná, že čítanie Paľkových životopisných kníh spôsobilo v ňom takú premenu, ako prečítanie Vlastného životopisu sv. Terézie z Avily Editou Steinovou: „To je pravda!“

(15. marec 04)

Musel som sa usmiať, keď som (v rukopise knižičky „Julo R. číta a prekladá M.M. Prišvina“) prišiel k 17. októbru 73, kde uvádzam citáty, ktoré sa mi „v kalendári na rok 1971 postupne stretali vedľa seba“. – Vtedy som, pravdaže, nemohol tušiť, že mi nejaký Pavol Strauss rok predtým (1970) pripravil celú knihu záznamov, z ktorej by som si mohol vybrať citát za citátom („Sám za sebou“) – a už vôbec nie, že to budem ja, čo sa po 33 rokoch „postará“, aby táto knižička vyšla.

(3. jún 04)

Znova čítam Straussovo „Exeamus igitur“. Ako som včera napísal Jurajovi (jeho bratovi) do sprievodného listu ku Katolíckym novinám (č. 23): že neverím, že by sa dnes – po 66 rokoch! – našiel v Európe niekto, kto by to mohol napísať.

„Šialenstvo normálnosti!“ – aká je to presná diagnóza doby! „Keďže vo všeobecnosti vládne šialenstvo tzv. normálnosti, ktorá je podpriemernosťou, nemôžu sa totálne stavy oficiálnej morality samy demaskovať. Lebo mea culpa sveta by znelo takto: Ó, ja prekliaty idiot, ktorý som sa zabudol modliť a Vyššiemu pokoriť.“

Proti „šialenstvu tzv. normálnosti“ stojí „šialenstvo Kríža!“ – Kristova logika obracia všetko z hlavy na nohy (však, páter Porubčan!) – Z toho sa dá odvodiť aj miera obrodenej viery: ak na pozadí „šialenstva tzv. normálnosti“ doby je tvoja viera vnímaná ako šialenstvo; len tak sa stane tým, čo je skutočne normálne.

(4. jún 04)

Ak som v návrhu na Paľkov čestný doktorát horekovoval nad tým, čo všetko dali Česi za života Otokarovi Březinovi, a čo my dlhujeme jeho spolubratovi Straussovi, tak teraz mi prichodí horekovať, čo všetko „dávajú“ Česi Březinovi po smrti, a čo dávame Straussovi my. – Dnes ráno mi totiž syn priniesol z Prahy dva impozantné (aj to je slabé slovo!) zväzky Březinovej korešpondencie. – Ó, aký príklad pre vás, Slováci!

Už taká maličkosť: „Vychází jako součást grantového projektu Korespondence Otokara Březiny GAČR 405/01/1260.“ – Aká to hora práce nás – a nejednej generácia po nás – nad Tvojím odkazom, Paľko, čaká!

(12. jún 04)

Pavol Strauss – slovenský apoštol európskeho zjednotenia!

(Ukážky z knihy J. Rybáka „Z prechádzok do gelnického okolia II“; v tlači.)

Edmund Peter Bárdoš

Spomienky na Munkovcov

...Koncentračný tábor v Seredi bol v tom čase zhromaždištom partizánov a Židov. Keď sústredili určitý počet, transportovali ich do koncentračných táborov v Nemecku. V Seredi ma spolu s rodičmi zadelili na židovské oddelenie. Bolo tu neznesiteľne. Bola tu akási židovská samospráva. Židia sa ku mne, ako ku kňazovi chovali konciliantne i s rešpektom, i keď s dávkou sarkazmu a výsmechu. Tu medzi Židmi som našiel i hlboko presvedčených a praktických katolíkov. Chcem zdôrazniť túto skutočnosť. V Seredi, po ľudsky povedané, už nebolo nádeje na záchranu. (Presne sa už vtedy vedelo o Osvienčime a likvidácii Židov. Snáď bola nádej, že sa vojna skoro skončí a nebude času na totálnu likvidáciu. Púť sebazáchovy nádej vždy vytvára.), kde by mohli hrať úlohu ešte ľudské ohľady alebo židovská vypočítavosť, ale našli sa neofiti – katolíci takí, akí v skutočnosti boli. Ozajstní vyznavači. Tu, v židovskom prostredí plného cynizmu a sarkazmu..., akoby obraz spod kríža..., uvidíme, či mu Eliáš príde pomôcť... Spokojne, neprovokatívne, bez skrývania, bez strachu z výsmechu, spoločne sa modlili a Krista vyznávali.

Spomeniem tu hlavne rodinu Munkovcov z Ružomberka, ktorých mi láskavý Boh poslal ako nesmiernu milosť (gratiam externam) pre moje posilnenie i povzbudenie. Najstarší syn tejto rodiny, Tomáš, bol jezuitským novicom z kláštora vyvlečený. Už prvé stretnutie, keď na ich tvárach žiaril ozaj nebeský úsmev, ma spojilo s nimi až po ich mučenícku smrť. Božia prozreteľnosť poslala medzi nábožensky plytkých Židov exemplár rodiny spolupracujúcej s milosťou Božou. Spoločne si odbavovali modlitby ráno, večer, pred jedlom i po jedle.... Ruženec, duchovné rozhovory a čítali Písmo sväté. Židia s obdivom a rešpektom pozorovali túto rodinu. Mnohí prehlásili, že dosiaľ sa nestretli s tak hlbokým kresťanským presvedčením a tak presvedčivo a krásne o kresťanstve nepočuli hovoriť, ako z úst tejto rodiny. (...)

(V Sachsenhausene...) I ukázal mi Pán Ježiš cestu ku sebe, ktorá je len jedna – kríž a sebazaprenie. Vtedy som vlastne pochopil zmysel kresťanskej askézy. Vtedy som pochopil a nielen obdivoval životy mnohých svätých, ako napríklad sv. Františka Assiského, ktorí oddaním sa, sebausmerňovaním, žili a pohybovali sa v prítomnosti Božej a v spoločenstve lásky s bratmi. Jasne som si i ja tu uvedomoval v každej chvíli i v každej situácii, že žijem

z vôle Božej. Vedel som sa radovať a nadšene sa tešiť zo všetkého stvorenia. I z púpavy, kvieťaťa kričala krása a dobrota Božia. V koncentračníckom živote bolo všetko riadené povestnou nemeckou dôkladnosťou a presnosťou a strašnou ubíjajúcou každodennou uniformitou. Vstávať, jesť, postaviť sa k odpočítavaniu (Appel), celý deň robotovať, vrátiť sa. Tie isté nádavky, surovosti, dril, nemilosrdne znovu a zas, znovu každý deň. – A tu na pracovisku si všimnete to, čo by ste si v normálnom živote ani nevšimli. Keby človek bol básnikom, ako sv. František Assiský, určite by zapel hymnus lásky na dobrotu Božiu nad žltým kvietkom púpavy alebo podbeľa. (...)

Tu chcem ešte vsunúť niekoľko podrobností o vzácnnej rodine Munkovej. Bol to otec František, matka a synovia – Tomáš a mladší Jurko, vtedy asi 12-ročný. Šľachetný chlapec! Klavirista s veľkým nadaním. V tejto rodine vynikal otec. Múdry, kľudný, vyrovnaný. Bol inžinierom a bývalý riaditeľom ružomerských závodov „SOLO“.

Po rozdelení v Seredi matka Munková so synom Jurkom boli odtransportované do tábora v Bergen-Belsen. Nevrátili sa. Pravdepodobne zahynuli infikovaní škvrnitým týfom, ktorý v tomto tábore zúrnil. Pri oslobodení (Američanmi) tohto tábora bolo tu asi 8 tisíc nepochovaných mŕtvov. Ku koncu vojny tu zahynula i Anna Franková, židovská autorka „Denníka“, v ktorom zachytila svojím detským rozumom i citom tragédiu tých čias.

Otec Munk so synom Tomášom boli stále so mnou. Poznal som v nich ľudí vysoko kultivovaných na vysokej duchovnej výške zjednotených s Kristom. Živé exempláre ozajstných kresťanov! Vždy optimisti, usmiati, trpezliví, nenápadní a vždy láskaví ku druhým.

Jeden obrázok z ich života: Tomáš bol manuálne trochu nešikovný. Raz, keď sme prehadzovali piesok, Tomáš nešikovne narábal s lopatou. Všimol si toho dozorca SS-man. Ukázal mu, ako má piesok nahadzovať. Keď ani potom to nevedel, udrel ho päťou po tvári, že sa zvalil na zem, kde tichučko upel. Otec sa sklónil k nemu a povedal: - Tomáš, ktorý pre nás bičovaný bol... Ako injekcia zaúčinkovali otcove slová. Tomáš vstal a kľudne pracoval ďalej. (...)

V koncentračných blokoch (barakoch) sme spávali na drevených poschodových pričníach. Tomáš s otcom spali dolu a ja nad nimi. Každý večer som bol dojatý a povzbudený pri ich večernej modlitbe. Šepkali si vždy: ...Blahoslavení chudobní..., tichí..., ktorí plačú..., ktorí trpia. Určite

vnikli do Horskej Pánovej reči. Ved' ona je ústavou celého Evanjelia.

Kedykoľvek v škole učím Blahoslavenstvá, vždy sa mi v mysli vynorí spomínaný obraz. Odvtedy i sám sa ich pred spánkom modlím. Je to jasná orientácia v náuke spasenia i v dnešnom ľudskom, ba i teologickom vrení, hľadaní, blúdení i súžení.

Po ľudsky povedané – tragický bol ich koniec. Deň pred pochodom smrti, o ktorom sa ešte zmienim, Tomáš hnaný strašným hladom našiel na smetisku blízko kuchyne zhnitú mrkvu. Jedol z nej a i nám trochu doniesol. Zdá sa mi, že toto smetisko bolo postriekané nejakými chemikáliami, alebo samou hnilobou si hladom zoslabnutý žalúdok pootrúvil. Na druhý deň už sotva stál na nohách a práve v tento deň likvidovali tábor Sachsenhausen (evakovali) tak, že tisícové kolóny väzňov smerovali na sever k moru. Kto nevládal, toho nemilosrdne zastrelili. Tomáš s otcom i ja sme nastúpil do jednej päťice – pochodové kolóny väzňov stáli po piatich. Už po hodine cesty Tomáš sa začal potácať a klesať k zemi. Otec i ja sme ho podopierali a povzbudzovali. SS-mani keď zbadali, že Tomáš nevládze pochodovať a zdržuje pochodujúcu kolónu, vytrhli ho z radu a sotili do priekopy. Samozrejme, že Tomášov otec ostal s ním. Ja som musel pochodovať ďalej. Celú noc bolo počuť výstrely. Myslel som, že sú to snáď výstražné výstrely dozorcov. Pri brieždení, keď popri ceste som videl množstvo zastrelených spoluväzňov, už som videl, že to boli vraždiace výstrely. Ráno pri krátkom oddychu sme sa stretli s priateľmi z iných pochodových stoviek a títo zvestovali hroznú novinu, že Tomáš i otec František sú mŕtvi. Oni to videli na vlastné oči. Po našom odlúčení pristúpil ku nim SS-man s krikom –Auf – hore – weitermaschiren – poďte ďalej! Otec prosil, že syn je chorý, aby doprial chvíľku oddychu. SS-man na to dvoma strelami z automatu zabil Tomáša a jeho otca. Takto si Pán povolal celú rodinu.

V Ružomberku žila ich stará a verná domvedúca Matilda Domaracká. Bol som ju po vojne navštíviť. Tvrdila, že všetko je v ich byte v takom stave, ako keď ich zaistili. Ešte i Jurkova aktovka s knihami, ktorú mal pripravenú do školy. Tvrdila, že istá Nemka, ktorá spolupracovala s gestapom, ich udala a na jej udanie celú rodinu zaistili. Je zaujímavé, že i Matilda Domaracká bola Nemka.

Z diela otca Bárdoša HISTORIA PAROCHIALIS ECCLESIAE HABOVKAENSIS pri príležitosti 60. výročia zavraždenia rodiny Munkovcov, krstných rodičov Pavla Straussa

Ako ku mne prišiel MUDr. Pavol Strauss

Čas pre spomienky na Pavla Straussa

„Jeho skonem nastala přátelům povinnost, aby Březinovu svíci nenechali skrytou pod kbelíkem, ale dali ji na svícen svítit veškerému lidstvu.“

Emanuel Chalupný

Jedenáť rokov od smrti Pavla Straussa je vrcholný čas pre výzvu k ľuďom, ktorí sa s ním osobne poznali, aby napísali svoje spomienky – a aby sa Spolok priateľov Pavla Straussa podujal na ich skompletizovanie a zverejnenie.

Čo nám pred našimi zrakmi do nenávratna uniká, názorne uvidíme, keď si prečítame spomienky, o ktoré som pred tromi rokmi požiadal JUDr. Štefana Valentu. (Publikujeme ich – z priestorových príčin – v trochu skrátenej podobe).

Július Rybák

MUDr. Pavol Strauss v spomienkach priateľ'a

S lekárom Dr. Pavlom Straussom som sa zoznámil za zaujímavých okolností akoby predurčené vzhľadom k jeho profesii v lekárskom a v nemocničnom prostredí. Bolo to niekedy koncom roku 1956 alebo na jar r. 1957 nedlho po jeho príchode do Nitry, a síce v pracovni MUDr. Štefana Frašťackého, primára chirurgie nemocnice v Nitre. S týmto vzácnym človekom a vynikajúcim chirurgom som sa priateľsky zblížil dávno predtým koncom 30-tych rokov. Tento vzťah sa zrodil z našich spoločných záujmov o výtvarné umenie a bol podnetom k častému stretávaniu v jeho pracovni alebo u mňa. Prvé cesty Dr. Straussa ako chirurga prirodzene viedli k vedúcemu chirurgie Krajskej nemocnice Dr. Frašťackému, a ja akoby vedený vnuknutím svojej sudičky som bol práve prítomný. Dr. Strauss už predtým bol zrejme v kontakte s primárom, lebo tento nás vzájomne popredstavoval so všetkými osobnými údajmi. A tak Dr. Strauss vedel o mne, že som právnikom, že od r. 1941 do r. 1950 som bol v Nitre krajským prokurátorom, že som referentom na Krajskej prokuratúre v Nitre a ako nestranník som na odchode z justície. Ja som sa zase dozvedel temer všetko o osobnosti lekára, chirurga, konvertitu, politicky neangažovaného, ktorý z úradnej moci bol zbavený funkcie primára chirurgie a riaditeľa nemocnice v Skalici a preložený do Nitry na miesto poliklinického chirurga. Toto oboznamovanie sa dialo v príjemnom spoločenskom ovzduší a v rozhovore vzájomnej dôveryčivosti. Podľa prekladacieho dekrétu mal sa stať zástupcom primára chirurgie, čo však tunajšie politické orgány neschválili, ale so súhlasom Dr. Frašťackého mal vyhradený každý štvrtok operačný deň. Aj Dr. Frašťacký sa udržal ako primár len vďaka svojej erudícii a nadpriemerným úspechom svojich chirurgických zákrokov.

Tak sa začali moje priateľské styky s Paľkom Straussom; upevňovali sa aj tým, že sa dozvedel o mojich kultúrnych, najmä výtvarných záujmoch a o mojich stykoch s mnohými výbornými lekármi. Veľmi dôveryhodne naňho ako konvertitu zapôsobil, keď som sa mu zveril, že od r. 1926 od mojich gymnaziálnych rokov som sa stýkal s tunajším lekárom internistom Dr. Partosom, doučoval som ho slovenskej konverzácii; promoval v Berlíne, bol lekárom cirkevnej hierarchie, Dr. Kmeťku, Dr. Škrábika, okolitej šľachty, zaoberal sa výskumom cukrovky, choval pokusné zvieratá, laboratórnej výskumnej medicíny sa uňho priučali medicíni Švec, neskorší zakladateľ a profesor farmakológie, Bučko, neskorší docent a riaditeľ výskumu výživy; že aj Dr. Partos bol konvertitom, jeho priateľkou bola sestra sochára Bártfayho... Paľko prejavil veľké uznanie kvalite toto lekára. (...)

Paľko ordinoval na Poliklinike, kde som ho občas vyhľadal, a mnou doporučených pacientov ochotne prijímal; získal si pomerne zakrátko povesť výborného lekára s ľudským prístupom ku každému. Myslím, že toto zvýšilo aj jeho spoločenské postavenie a pomohlo mu k získaniu stavebného pozemku na Kláštorskej ceste na Zobore, kde si postavil rodinnú vilku. (Predtým bývali Straussovci v prideľnom nevyhovujúcom veľmi vlhkom domku na Chmeľovej – J. R.) Bol som poctený jeho pozvaním a návšteva zanechala vo mne hlboký dojem z pohody v byte hlboko založených intelektuálov, srdečnosti pani manželky profesorky; na stene som spoznal kvalitné obrazy

Vincenta Hložníka, Júliusa Koreszku, a vtedy som sa zmenil, že Koreszku som osobne spoznal, že som sa s ním stýkal, keď som v r. 1936 od júna do Vianoc bol ako delegovaný sudca zo Sedrie v Nitre (župná súdna stolica „sedes judicaria“) na zastupovanie chorého sudcu na Okresnom súde v Skalici. Paľko reagoval, že raz možno spolu navštívime Skalicu, k čomu skutočne došlo neskôr až v r. 1968. Malá pracovňa v prednej časti plná kníh, spisov, popísaných hárkov svedčila o jeho literárnej zaujatosti, sám sa však nepochválil o svojich už vydaných publikáciách v dávnejších rokoch, ani o tom, že teraz nemôže publikovať, a ja sa opravdu vyznávam, že so netušil, že taký veľikán ducha ma prijal do svojho okruhu priateľov. (...)

Paľko mal vplyv aj na môj zdravotný stav. Na jeho radu a nahovárať Dr. Frašťackého som sa v júni 1959 odhodlal na ťažký chirurgický zákrok k odstráneniu zrastov a resekcii colonu; pri operácii bol prítomný aj Paľko. Sotva som sa zotavil, výpoveď z justície sa mi podarilo zmeniť na odchod dohodou a vyhnúť sa nejakej podradnejšej práci vo výrobe. (...) Poriadanie výtvarných výstav vo funkcii člena Klubu priateľov umenia (jeho členom bol aj Paľko, zúčastňoval sa koncertov) bolo podnetom, že som bol príslušnými orgánmi vyzvaný založiť galériu. (...) Počas môjho pôsobenia v galérii od marca 1965 do apríla 1979 ma Paľko často navštívil v galérii v bývalom župnom dome a na jeho žiadosť som pojal do plánu výstav na rok 1968 prezentáciu životného diela akad. maliara Júliusa Koreszku, predstaviteľa slovenského impresionizmu, s ktorým sa Paľko stýkal v Skalici a mal od neho krásne dielo, na ktorom poéziou žiarila obloha.

V lete 1968 sme sa spoločne aj s manželkami zaviezli galerijnou dodávkou do Skalice na výber obrazov u Koreszkovej vdovy rod. Lehotayovej, u brata ktorej som r. 1936 v podnájme býval, čo vytvorilo príjemnú spoločenskú atmosféru. Paľko so svojou pani manželkou počas môjho popisu vybraných diel navštívil nemocnicu a priateľov. Odpoľudnia sme boli hosťami jeho pacientov a priateľov v „búdach“ vo viniciach s neodolateľnými košťovkami najlepších odrôd „skalického rubínu“. Bol to nezabudnuteľný deň Paľkovho psychického uvoľnenia, spomienok na desaťročné pôsobenie v Skalici, sprevádzaných prejavom jeho vysokého intelektu.

Výstava Koreszkovho životného diela z pozostalosti, zo zbierky Slovenskej národnej galérie a Galérie mesta Bratislavy bola otvorená za početnej účasti verejnosti v prítomnosti vdovy autora v rámci slávnostnej vernisáže s mimoriadne hodnotným kultúrnym programom, nadšene aplaudovaným množstvom priaznivcov umenia. Zriedka sa podarí sústrediť k otvoreniu výstavy také osobnosti slovenskej kultúry, akými boli MUDr. Pavol Strauss, spisovateľ, básnik, esejista, filozof, Dr. Janko Blaho, slávny operný spevák, a Bartolomej Urbanec, hudobný skladateľ. Po úvodnom preslove a zhodnotení maliarovej tvorby riaditeľom galérie, predniesol Paľko svoju báseň venovanú pamiatke Júliusa Koreszku; Janko Blaho, chýrny Skaličan, spieval záhorácke piesne, ktoré na klavíri doprevádzal Bartolomej Urbanec s doplnením svojich skladieb. Bola to nadšená manifestácia záhoráckej skalickej kultúry, a tým aj celoslovenskej, ktorej je významnou neoddeliteľnou súčasťou. Bol to aj pre mňa výnimočný, nezabudnuteľný deň.

Ďalší pamätný deň som s Paľkom zažil o niekoľko rokov, dňa 22. októbra 1992, keď mu mesto Nitra udelilo Čestné občianstvo; bol som prítomný na slávnostnom zasadnutí mestského zastupiteľstva. Pri tej príležitosti som mu odovzdal blahoprajný list s upozornením, že je prvým Čestným občanom Nitry v nových spoločenských pomeroch. Bola to azda Božská prozreteľnosť, že ja som sa dňa 23. októbra 1993 stal po ňom druhým Čestným občanom Nitry, môjho rodiska, kedy ma Paľko verejne pozdravil a podľa mňa až nezaslúžene povýšil na apoštola krásy, asi preto, že vedel o mojom vzťahu k umeniu etických a estetických hodnôt. Nasledujúci rok na jar sme obaja boli prítomní pri udelení Čestného občianstva Jánovi Chryzostomovi kardinálovi Korcovi, ktorého sme obaja prejavom pozdravili. (...) Naše stretnutia potom boli už smutnejšie. Paľko trpel na cukrovku, pri poslednom stretnutí v apríli či v máji 1994 sa mi ponosoval, že je veľmi chorý. Pohreb bol mojím posledným stretnutím. Paľko mi venoval tri svoje knihy: „Zákruty bez ciest“, „Rekviem za živých“ a „Kvety z popola“; „Človeka pre nikoho“ som si kúpil. Často si z nich obnovujem citovú energiu...

V Nitre, február a marec 2002, JUDr. Štefan Valent

Pavol Strauss

Maliarovi Julovi Koreszkovi

Či neskrehnú tie prekrútené dni
v hrob hamletovských nádejí,
kde všetko svieti, nič už nezažiari?
Či netúžia po našich očiach
pozajtrajšie dni?

Či sú už srdcia farboslépé
a skrepenené večným napätím,
len klika vášňami a nikdy dojaté
plnosťou pohľadu, kde vie byť
všetko pojaté?

Krajina zvonka hladí v tupé dúpä.
Krajina zomútra dotvára večnosti.
Čo v očiach zroní, srdce pretvorí.
Čo v srdce ponoriš, to v oku vyhorí.

To všetko hľadá vykúpenie, voľnosť
a chce byť dotvrdené tvorbou plných
srdc.
A večnosť cíti sa len vtedy úplná,
keď sa tým najľudskejším dopĺňa.

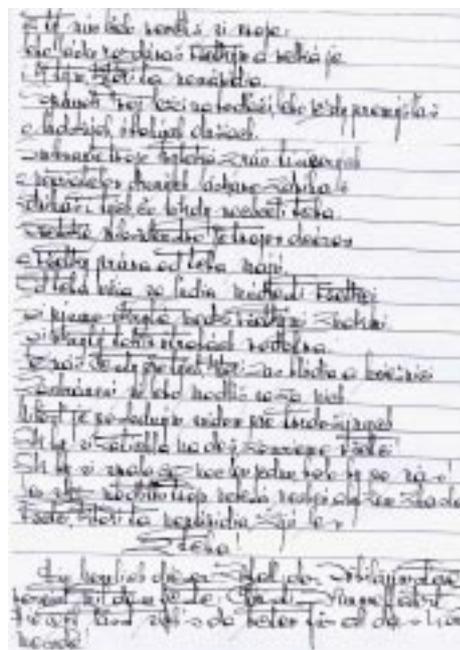
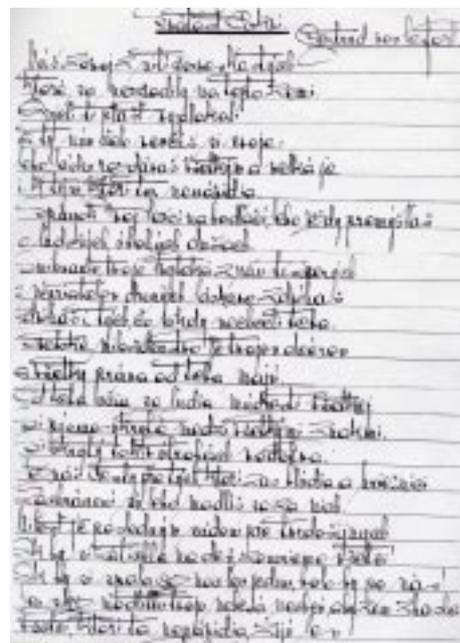
Text, ktorý prepísala Pavlovi
Straussovi jeho krstná matka
Gizi Munková

SVÄTOSŤ CIRKVI

Gertrud von Lefort

Náš závoj z nití červenkastých
ktoré sa nezrodili na tejto zemi
Anjeli ti plášť vyplakali
a ty ním čelo venčíš si svoje:
lebo lásku rozdávaš všetkým a veľká je
i k tým, ktorí ťa nenávidia.
Spánok tvoj leží na bodlačí,
lebo vždy premýšľaš
o ľudských úbohých dušiach.
Zmilovanie tvoje vyteká z rán tisícerych
a nepriateľov drsných láskave zdvíhaš
zdvíhaš i tých, čo nikdy nechceli teba.
Svetské milosrdenstvo je tvojou dcérou
a všetky práva od teba majú.
Od teba učia sa ľudia múdrosti všetkej.
Si písmo ukryté medzi všetkými znakmi.
Si ukrytý tok v útrobach vodstva.
Poznáš cesty pre tých, ktorí zas blúdia
a hriešnici zachránení sú lebo modlíš sa
za nich.
Milosť je posledným súdom
pre tvrdošijných
Ak by si zatíchla na deň
zomrieme všetci!
Ak by si spala cez noc len jednu,
bolo by po nás!
Len skrz modlitbu tvoju nebesá
nechcú, aby zem zhasla
Všetci, ktorí ťa nenávidia žijú len z teba!

Preklad z dole v nemčine napísaných
riadkov:
Aká nádherná táto náhoda: Jubilejný deň
spojený s touto oslavou: Na nebo
vstúpenia Pána. Ako dobre poskytuje sa
tu modliť za všetko, čo príde.

Prečo sme tu a kam smerujeme

„Stat' sa dobrým človekom je umenie...“ (Seneca)

Zoznámili sme sa za trochu dramatických udalostí. Môj priateľ (vtedy som ešte naisto nevedela, či sa stane aj mojím manželom) sa mi ospravedlnil, že nemôže prísť na dohovorenú schôdzku, lebo sa prifažilo jeho chorému otcovi a musí ho neodkladne odviezť do nemocnice do Topoľčian, kde ho už roky sleduje a lieči jeho starý priateľ - internista. Keďže aj ja som lekárka (vtedy sotva s 2-ročnou praxou na internom oddelení), prisľúbila som, že mu s transportom pomôžem. O necelú polhodinku zastalo pred našim domom auto, v ktorom okrem môjho „nastávajúceho“ sedel starý pán, ktorému evidentne nebolo dobre. Bol bledý, mal ťažkosti s dýchaním a zápasil s žalúdočnou nevoľnosťou. Napriek tomu sa so mnou vľúdne zvala a snažil sa o spoločenskú konverzáciu po celú dobu cesty. Prekvapila ma úroveň jazyka, ktorý používal. V duchu som si uvedomila, že vo svojom živote som sa asi ešte ani nestretla s takým kultivovaným človekom. Snažil sa zaviesť reč na literatúru, kultúru, ale pre mňa - dieťa odchované socialistickým realizmom to nebola téma, v ktorej by som mu bola partnerom. Dovtedy som si myslela, že moje literárne znalosti sú celkom slušné. Razom som však pochopila, ako hlboko som sa mýlila. Pýtal sa ma na rodinu,

záujmy. Vzbudil vo mne dôveru a tak som sa priznala, že medzi moje skutočné záľuby patria obyčajné veci ako varenie, pečenie múčnikov, ručné práce. Myslela som, že sa mu to bude zdať banálne a pociťovala som hanbu, že som taká obyčajná. Vtedy som ešte nevedela, že moje priznanie ocenil. Môj manžel sa mi až niekoľko rokov po svadbe priznal, že od ocka (ktorý sa medzičasom trochu zotavil) dostal ultimátum: „Ak sa s ňou neoženíš ty, tak si ju vezmem ja!“

Ocko (ako som ho od svadby s radosťou oslovovala) sa stal mojím skutočným druhým otcom. Do rodiny ma prijal bez výhrad a s láskou. Neprešiel deň, aby nám s manželom nejakým spôsobom neprejavil svoju otcovskú lásku a jeho radosť po narodení našich detí - svojich dvoch vnučiek, nemala konca. Milovala som spoločné rozhovory. Vždy boli pre mňa poučením, ale aj úžasom nad hĺbkou jeho ducha. Témou boli väčšinou teologické problémy, spoločenské udalosti, mravné otázky. V našom dome sa denne vystriedalo množstvo ľudí. Jedni hľadali medicínsku pomoc, iní radu v nejakom rodinnom či morálnom probléme, ďalší prišli len tak - načerpať energiu v kultivovanom rozhovore. Pochopila som, že ocko je pre mnohých skutočným elixírom života. S každým sa vedel porozprávať „jeho jazykom“. Doslova a do písmena. Raz mi manžel so smiechom povedal: „Teraz počúvaj. Ocko telefonuje a bude rozprávať staroslovienčinou.“ Napla som teda uši a na moje počudovanie som začula plynulú maďarčinu. Nemčina bola jeho druhým rodným jazykom. Francúzsky som ho rozprávať nepočula, ale údajne hovoril plynulo a veľmi dobre, keď bolo treba, zvládol aj konverzáciu v angličtine. Prosili sme ho, aby čo-to podučil aj naše vtedy malé deti. Začal s nemčinou. Problém bol v tom, že jeho vyspelý jazyk bol pre naše deti nepochopiteľný. Keď na ne „spustil“ záplavu nemeckých súvetí v pluskvamperfekte, deti vytreštili oči a len sa na neho vyjavene pozerali. Myslím, že nielen my ako rodina, ale všetci ľudia, s ktorými prišiel do kontaktu, sa pri ňom cítili dobre. Vyžarovala z neho láska a bezpriekladná úcta ku každému človeku, nismierna schopnosť empatie. Bol naozaj dobrým človekom.

„Osud si utvára človek vlastným charakterom“ (King)

S pribúdajúcim vekom, žiaľ, začalo pribúdať aj chorobných prejavov. Hlavne cukrovka, nepríjemná spoločnička, stále častejšie „vystrkovala rožky“ a znepriemňovala ockovi život. Objavila sa u neho pred mnohými rokmi, keď som ho ešte nepoznala. Vyčerpaný po nočnej službe bol „vyslaný rodinou“ z manželkinej strany, aby doviezol z Bratislavy vzdialenú príbuznú. Cestu zvládol celkom dobre až do Paty. Tam bola šmykľavá cesta a za zákrutou neosvetlený kamiión... a potom už len hromada rinčiacich pokrčených plechov karosérie. ....a napoly amputovaná pravá ruka. Ruka ešte vždy aktívneho chirurga, ktorá toľkým ľuďom zachránila život, teraz visela na zdrapoch popretŕhaných väzov a svalov. Uvedomoval si celú hrôzu vzniknutej situácie. Keď prišiel domov, jeho ešte ráno čierne vlasy boli úplne šedivé a zanedlho dostal cukrovku. Ruku mu kolegovia „poreparovali“ ako sa dalo. O krátky čas ho pacienti znovu mohli vidieť pri menších operáciách. Bol totiž „obojukrký“, rovnako šikovne vedel používať pravú i ľavú ruku. To mu dodalo chuť do života. Nereptal vtedy, keď ho komunistickí pohlavári pripravili o miesto primára chirurgie a riaditeľa nemocnice v Skalici a z trestu ho preložili do Nitry. Nereptal ani vtedy, keď mu domáca „chirurgická smotánka“ oznámila, že pre neho niet miesta na chirurgickom oddelení, ale len na ambulancii v poliklinike. On, dovtedy známy a vyhľadávaný chirurg, ktorý bol priekopníkom mnohých operácií na Slovensku, ktorý publikoval a vedecky pracoval, sa teraz zrazu ocitol na okraji spoločnosti. Zrazu si do neho mohol každý kopnúť, pľuvať, vynadať - bez možnosti brániť sa tejto nepravosti. A treba povedať, že mnohí dovtedy malí a nevýznamní ľudia, ktorí mu závideli (vzdelanie, intelekt, obľúbenosť - ale možno i vzduch, ktorý dýchal), veľmi radi využívali možnosť zviditeľniť sa práve týmto spôsobom. Ocko nereptal, len sa uzavrel viac do seba. Dôveroval Bohu a veril, že údel, ktorý mu bol určený, má svoj zmysel v kontexte božích plánov. Začal sa teda intenzívne venovať takzvanej malej (ambulantnej) chirurgii, ktorú vyšperkoval do najvyššej dokonalosti. Ale každá minca má svoj líc i rub. Jeho kolegovia na ostatných chirurgických ambulanciách mu začali závidieť. Zatiaľ čo oni ošetrili zopár pacientov a potom už k nim nikto nechcel ísť, pred ambulanciou doktora Straussa vždy boli celé zástupy ľudí. Trpezlivo čakali, kým na nich príde rad, lebo verili, že jeho ruky zázračne uzdravujú. I ja som sa ako dieťa ocitla v takomto zástupe čakajúcich s boľavým hnisavým abscesom na líci. Keď som to ockovi raz líčila, pochopiteľne si na mňa nepamätal, ale úprimne ho to pobavilo.

Cukrovka, jeho verná kamarátka, ho však obťažovala stále viac

a viac. Čím ďalej tým viac ho pripútavala k domácej kuchyni, každý pobyt mimo domova znamenal metabolický výkyv.

Bolo to na jeseň roku 2000. To už som bývala ako nevesta v dome mojich svokrovcov a čakala som prvé dieťa. Gravidita bola patologická a tak som ju trávila na „péenke“. Ocko, ktorý trávil celé dni čítaním kníh, počúvaním hudby a písaním svojich filozofických úvah a esejí, zrazu začal dvojmo vidieť. Ochrmutie okohybného nervu vzniklo ako komplikácia cukrovky a bolo pre neho skutočným utrpením. Odrazu nemohol ani čítať, ani písať, ani sa samostatne pohybovať po byte. Najprv si horko povzdychol: „Prečo ma Pán Boh takto potrestal? Ale veď on vie čo robí. On sám najlepšie vie, prečo toto na mňa dopustil“. O dva-tri dni nato vyšiel zo svojej izby s úsmevom a radostne mi zvestoval: „Už som porozumel a pochopil, čo sa mi stalo. Veď po toľkých rokoch s cukrovkou som mohol aj úplne oslepnúť. Pane Bože, ďakujem ti, že vôbec vidím!“

„Talent sa tvorí v tichu, charakter v prúde sveta“ (Goethe)

Museli sme pôsobiť ako veľmi čudný pár. Ľudia nás mohli v tomto období často vidieť viesť sa „pod pazuchy“ a prechádzať sa po tichých zoborských uličkách. To som ockovi na chvíľu požičala svoje zdravé oči a pomohla mu zorientovať sa v priestore a on mi bol na oplátku príjemným spoločníkom. Moje rastúce bruško, v ktorom sa hlásilo o slovo prvé dieťa, ma už trochu začalo „tahať k zemi“. Čas spoločných prechádzok však plynul rýchlo a pokojne. Spomínam si na rozhovory plné úvah o živote, o viere v Boha, o ľuďoch a ich charakteroch, o našom poslaní tu na Zemi, o východiskách zo zložitej spoločenskej situácie. Len chvíľami som si začala uvedomovať, že choroba si pomaly vyberá od ocka svoju daň. Ťažšie sa pohyboval, býval unavenejší. Jeho povestný humor sa stále viac vytrácal, naše rozhovory bývali vážne. Rozhodne v nich však nebolo miesta pre beznádej. Ocko bol stále milým a láskavým človekom. Nesťažoval sa, nereptal na osud.

Keďže nemohol sám čítať a písať, ponúkla som mu, že mu budem robiť „sekretárku“. Sedávali sme spolu v jeho pracovni: on pohodlne usadený v kresle a ja oproti nemu za písacím stolom. Mojou úlohou bolo zapisovať na písacom stroji to, čo mi diktoval. Bola to pre mňa nesmierne ťažká úloha. Ocko sa spravidla tak zahĺbil do svojich myšlienok, že prestal vnímať tempo svojho prejavu, takže som ho chvíľami zastavovala, aby som stihla všetko zapísať. Evidentne ho to vyrušovalo, trochu znervóznel. Navyše som ho z času na čas požiadala o vysvetlenie slova, ktoré práve vyslovil, aby som ho vedela správne zapísať. Veľmi som sa hanbila, ale, žiaľ, ani skončené univerzitné vzdelanie mi nestačilo na to, aby som porozumela všetkému. Fascinovali ma neologizmy, ktoré používal. On sám takéto slová nepovažoval za nič neobyčajné. Skrátka „pasovali“ mu do kontextu vety a plynuli z jeho úst úplne prirodzene. Vôbec si neuvedomoval, že slovník slovenského jazyka pravdepodobne takéto slovo neobsahuje, jemu pripadalo absolútne logické a zrozumiteľné. Ockove oči sa pomaly uzdravovali, dvojité videnie sa objavovalo už len pri väčšej únave či namáhaní zraku, zakrátko vymizlo úplne. Bol za to nesmierne vďačný. Znovu si začal texty písať sám - ako obyčajne - „do šuflíka“. Vrátila sa mu chuť do života i úsmev na perách.

„Smrť neovplyvní vesmírny čas“ (Pavol Strauss)

Túto vetu sme našli zapísanú v denníku ako jedinú v deň jeho smrti. Bola napísaná roztrasenou rukou, ale predsa čitateľne. Boli sme veľmi udivení i zaskočení zároveň. Úvahy o smrti sa objavovali v jeho denníku prakticky denne už asi pol roka. Bolo z nich zrejme, že cítil dych prichádzajúcej smrti a aktívne sa na ňu pripravoval. A my ostatní sme to ani len netušili! Nás táto situácia zastihla absolútne nepripravených a pomýlených. Vari najviac sa táto udalosť dotkla môjho manžela, pre ktorého bol otec najdrahšou bytosťou na svete. Zrazu sa pretrhla niť...

Ráno 3. júna 1994 nikto z nás ani netušil, čo sa odohrá v nasledujúcich hodinách. Ocko vstal a venoval sa svojim bežným denným aktivitám. Pred obedom prišiel na návštevu známy kňaz,

ktorý starkých občas potešil tým, že ich prišiel vyspovedať a aj im odslúžil doma omšu. Ani teraz tomu nebolo inak: svätá spoveď, svätá omša, prijatie eucharistie. Potom si ocko išiel ľahnúť, lebo sa necítil dobre. Zakrátko nás v práci vyrušil svokrin telefonát: oznámila nám, že ocko leží, aby sme ho prišli pozrieť. Nasadli sme do auta a prišli okamžite. Už letný pohľad mi stačil na určenie diagnózy: zlyhanie srdca s opuchom pľúc. Ocko dýchal len s veľkou námahou, koža na tvári a končatinách bola sfarbená do fialova, okolo úst sa tvorila krvavá pena. Bolo nám jasné, že patrí do nemocnice, a to ihneď. Rozhodli sme sa, že nebudeme márniti čas čakáním na sanitku. Ocka sme odniesli do auta a vyložili na internom oddelení, kde som vtedy pracovala. Ničomu sa nebránil. Bol pri plnom vedomí, všetko si uvedomoval. Bol absolútne pokojný. Pokorne sa podrobil všetkým vyšetreniam, injekčným vpichom. Čo ma udivovalo, stále mal na perách pokojný úsmev. Po podanej liečbe sa mu výrazne polepšilo. Usmial sa na mňa a povedal mi: „Mal som ťa veľmi rád“. V tej chvíli som to nevedela pochopiť: vari už ma nemá rád? Oboch nás posielal preč, len aby sme si išli po svojej práci a k deťom. Manžel bol ešte v službe a tak sa musel vrátiť na oddelenie, ja som ešte chvíľu zotrvala. Ocko mi však už nevenoval žiadnu pozornosť. Zavrel si oči a ticho odriekal modlitbu k Panne Márii. Stále mal ten zvláštny úsmev na

perách. Pozdravila som a odišla domov k deťom. Manžel vyšetřil svojho pacienta a bežal späť za ockom. Len čo otvoril dvere na internom oddelení, udrel mu do uší monotónny zvuk monitora ohlasujúci zástavu srdca. V zlej predtuche otvoril dvere na izbe, kde kolega - anesteziológ práve skončil resuscitáciu a smutne povedal: „Prepáč, nedalo sa.“

Hovorí sa, že čas je najlepší lekár. Naša bolesť sa zmiernila, ale strata sa nedá nahradiť. Hlavne manžel, ktorý mal ocka nadovšetko rád, sa s realitou jeho odchodu do večnosti nijako nevedel vysporiadať. Odišiel mu nielen otec, ale najlepší priateľ. Vetu „smrť neovplyvní vesmírny čas“ sme ockovi dali vygravírovať na mramorovú dosku na jeho hrobe. Pre nás má symbolický význam a je v nej niečo, čo nám dovoľuje dotknúť sa transcendentna. Ocko smrť nepovažoval za nepriateľa, ani za nič zlé. Keď sa pozerám na tieto udalosti retrospektívne, uvedomujem si, že sa na ňu vlastne tešil, lebo bola pre neho bránou k Večnej Láске-Bohu. Vôbec nepochyboval, veril v božie milosrdenstvo a veľmi aktívne sa na stretnutie s Pánom pripravoval. Preto ten pokoj a úsmev na perách v hodine smrti. A nám, ktorí sme ostali, mramorová doska na jeho hrobe vlastne vysvetľuje, prečo sme tu a kam smerujeme.

Rodina MUDr. Pavla Straussa bola päť rokov mojím druhým domovom

Na úvod

Keď som bol požiadaný v septembri t. r. pani Máriou Kleňovou, aby som napísal moju spomienku na MUDr. Pavla Straussa, bol som tým veľmi zaskočený, ale aj milo prekvapený. Veď ja, ktorý som od môjho triedneho slovenčinára pána profesora Vlada Uhlára na Strednej priemyselnej škole textilnej a papiernickej v Ružomberku len z milosti dostal trojku zo slovenčiny, mám písať o osobnosti, ktorá sa mi aj s jeho rodinou vryla v tom najlepšom slova zmysle do pamäti na celý život i napriek tomu, že už od nášho prvého stretnutia uplynulo celých 40 rokov? Po vysvetlení potreby spomínať a spomienky písomne uschovať nemal som iné východisko a zobral som to ako moju milú povinnosť. A tak pekne po poriadku.

Narodil som sa na Vianoce po vojne v roku 1945 vo Valaskej Dubovej v usporiadanej kresťanskej rodine. Otec bol telegrafný robotník a mama prešla zamestnaním od slúžky v židovskej rodine, cez pradiarku v Rybárpoli a prácou na poli od jari do jesene, lebo otec chodil na „týždňovky“, ktoré niekedy trvali 3-4 týždne. Musím spomenúť aspoň dvoch vzácných kňazov, ktorým som asi do roku 1964 miništroval. Boli to Vdp. Ján Koperdán a Ladislav Stolárik. Zvlášť si spomínam na dôstojného pána Stolárika, ktorý bol nielen úzko spojený s rodinou MUDr. Pavla Straussa, ale aj preto, že bol väznený pre jeho nekompromisný zásadový postoj k rímskokatolíckej cirkvi a po jeho prepustení z väzenia som mu miništroval zavčas ráno bez prítomnosti veriacich. Spomínam si ako ťažko, manuálne pracoval na výstavbe cesty z Valaskej Dubovej do Komjatnej.

Cesty Božie sú nevyspytatelné.

Po skončení SPŠT-P v roku 1964 som sa dvakrát bezúspešne pokúšal spraviť prijímacie pohovory na Vysokú školu textilnú v Liberci, na ktorú ma neprijali. Preto som nastúpil pracovať do Bavlnárskych závodov v Rybárpoli, kde som rok robil v tkáčovni. Medzitým som spravil prijímacie pohovory na Vysokú školu poľnohospodársku – prevádzkovo – ekonomickú fakultu v Nitre, kde som v jeseni roku 1965 aj nastúpil. Moje začiatky v Nitre neboli ľahké, skôr smutné ako veselé. Nemal som známych, priateľov. Moje kroky večerom viedli do kostola, raz k Piaristom, raz do kláštorného kostola, či v nedeľu na Hrad. A práve bol to kostol, kde si ma čoskoro všimli nie „tajní“, z ŠTB, ale tajná podzemná cirkev v osobe pána Bernarda Šipkovského, Františka Macháča, Dionýza Mošaťa a ďalších ako aj aktivistov z radov vysokoškolákov. (Václav Kocian, Stano Trnovec, Vojtech Surový, Juraj Kyseľ...)

Časom, keď si preverili moje zmyšľanie, prijali ma medzi seba a dokonca mi našli výhodné súkromné ubytovanie za 100,- Sk mesačne blízko školy v rodine Fuhrichovej, kde sme sa schádzali ako jedna z buniek podzemnej cirkvi.

Vlastné stretnutie a spomienky na rodinu MUDr. Pavla Straussa.

Rodina Straussová bývala trochu excentricky od vysokoškolského centra pod Zoborom na Chmeľovej ulici na konci autobusovej zástávky autobusu č. 1 v staršom prízemnom rodinnom dome so záhradou. Neskôr kúpili pozemok na Puškinovej ulici, kde pani Straussová so synom Jozefom a jeho rodinou bývajú doposiaľ. V tom období bol nedostatok pracovných síl a študentov volali si privyrobiť v čase voľna, na pomocné práce, pri vykládke a nakládke železničných vagónov, aj na práce v domácnosti a podobne. Aj rodina Straussová potrebovala nepravidelnú nárazovú manuálnu aj organizačnú pomoc v domácnosti, v záhrade, či pri stavbe nového domu. Vyhliadli si ma cez priateľov z kostola a odrazu som sa stal členom ich rodiny. Hneď prvý deň na stretnutí sme sa dohodli, že pána doktora budem volať ujo a jeho manželku Máriu – teta, porozprávali sa o rodičoch, známych, spoločných záujmoch a pomoci, ktorú odo mňa očakávali. Odvtedy mi študentský život v Nitre veľmi rýchlo ubiehal, úspešne sa napíňal a aj v spojení s rodinou MUDr. Straussa mám na čo spomínať. Ale načo skôr si spomenúť? Azda na dôveru, ktorú som mal v ich rodine, keď cez dovolenku počas prázdnin mi samotnému nechali na starosť celý ich dom aj s hospodárstvom na starosť, na uhynuté Jožkove zajace, na prvý úraz, ktorý sa stal pánu doktorovi pri skladaní tehly, na rozbíjanie starých základov domu na Puškinovej ulici, na rozbíjanie blatníka na novom aute Škoda 100, na kúpu traktora s vlečkou, na nedeľné pozvania na rodinný obed, hranie na klavíri, písanie esejí a ich čítanie pánom doktorom. Musím spomenúť aj na smutný deň 21. august 1968, keď zvlášť teta bola mimoriadne vystresovaná z príchodu okupačných vojsk.

Treba spomenúť aj na priateľstvo a osobný kontakt rodiny Straussovej s chorým pánom biskupom Eduardom Néčejom. Tiež nemôžem zabudnúť na môj týždňový pobyt v roku 1970 u brata tety Straussovej bývajúceho v Londýnskom exile na jej odporúčanie. Milou mojou spomienkou je aj prijatie pozvania a účasť pána doktora a tety na mojej svadbe 22. 7. 1972 vo Valaskej Dubovej.

Moje posledné stretnutie s pánom doktorom Straussom bolo v roku 1989 po zamatovej revolúcii, keď ma navštívil na Mestskom národnom výbore v Dolnom Kubíne s pánom Jozefom Mariánom Geburom z Dolného Kubína – Medzihradného. Bolo to v období, keď sme boli všetci naplnení eufóriou zo zániku totality a v očakávaní krajšieho, slobodnejšieho života.

Pán Gebura bol kmotor, resp. krstný otec syna pána doktora – Jožka Straussa. S doktorom Straussom sa zoznámili ako hlboko veriaci

koncom roku 1949 v Skalici, kde pán primár Strauss budoval nemocnicu a spolupracoval s pánom Gebudrom ktorý bol v tom čase prednostom okresného národného výboru a vzájomne si pomáhali.

Záverom čo dodať.

Bez otáľania aj odstupom času sa musím priznať, že stretnutie a spolupráca s rodinou Straussovou patrilo aj patrí medzi tie najšťastnejšie. Aj im ďakujem za úspešné ukončenie školy, že som

neodfrčal z viery a nepodľahol zvodom študentského života. Boli mi povzbudením i oporou v cudzom svete. MUDr. Pavla Straussa mám pred očami a aj dnes spolupracujeme každý na inom mieste, on hore vo Večnosti a ja tu dolu aj teraz na poli ekumenizmu.

Týchto pár riadkov som napísal pre pamäť na múdrych, statočných ľudí a na povzbudenie tých, čo tieto riadky budú čítať. Je to aj moje určité poďakovanie rodine Straussovej, že som od nich viac dostal, ako som im ja dal.

Ing. Vladimír Mišala

Nové knihy

Tibor Žilka Pavol Strauss a Milan Rúfus

Medzi dvoma básnikmi bol veľký vekový rozdiel. Pavol Strauss sa narodil 30. augusta 1912 v severoslovenskom Liptovskom Mikuláši, Milan Rúfus o 16 rokov neskôr 10. decembra 1928. Avšak gymnáziom obaja skončili v Liptovskom Mikuláši, prirodzene, zakaždým v inom období. Keď Milan Rúfus maturoval, Pavol Strauss sa vtedy už považoval za úspešného spisovateľa, hoci preňho bolo prvoradé vedomie a zviazanosť k poslaniu lekára. Tvorivú spisovateľskú prácu pestoval skôr zo záľuby, než ako posadnutý pisár.

V skutočnosti Pavol Strauss svojimi básňami a esejami nemal zámer búšiť na bránu a na múry ako, povedzme, Endre Ady. Skalpelom vykonávané úlohy robil deň čo deň z povolania, kým autorské pero bral do ruky skôr len vo vedľajšom zamestnaní, takpovediac „na polovičný úväzok“.

U Milana Rúfusa je poradie opačné: hoci až do odchodu do dôchodku pôsobil na univerzitnej katedre, akiste sa sotva nájde niekto, kto by toto pracovné zaradenie mohol nazvať za prvoradé. Nejde o to, že by sa Rúfusovo pedagogické pôsobenie bolo degradovalo na druhoradú činnosť, ale jednoducho o to, že všetci, čo sme boli jeho poslucháčmi, pokladali sme ho predovšetkým za básnika. Celkom stručne: básnikom bol aj vtedy, keď prednášal.

V záujme poriadku však prednosť predsa len náleží staršiemu, takže začneme našu charakteristiku Pavlom Straussom. Tým skôr, že v dôsledku pôvodu sa mu v živote ušiel veľmi premenlivý, typicky stredoeurópsky osud.

Židovský chlapec nemal ešte ani päť rokov, keď začal chodiť do katolíckeho kostola. Ale kým konvertoval, ešte musel uplynúť dlhý čas. Stalo sa tak totiž až roku 1942. Na katolícku vieru prestúpil ako tridsaťročný.

Po skončení gymnaziálnych štúdií sa Pavol Strauss - maturoval roku 1931 - zapísal na Lekársku fakultu Viedenskej univerzity, kde aj absolvoval dva semestre. Odtiaľ sa dostal do Prahy na Nemeckú univerzitu a tam roku 1937 získal lekársky diplom. Keďže po nemecky vedel na úrovni materinského jazyka, v tomto jazyku uzreli svetlo sveta jeho prvé dve básnické zbierky. Už aj názvy zbierok nie sú zvyčajné: Die kanone auf dem Ei (Delo na vajci, 1936), Schwarze Verse (Čierne básne, 1937). Prvý názov chtiac-nechtiac evokuje umeleckého smeru. Na začiatku tridsiatych rokov jedna z najvýznamnejších osobností českej literatúry 20. storočia, Vítězslav Nezval vydal tri surrealistické básnické zbierky.

Keď Strauss publikoval svoje zbierky, už aj na Slovensku zohrávala významnú úlohu surrealistická skupina. Medzi členmi v nej pôsobili Rudolf Fabry, Štefan Žáry, Pavel Bunčák, ako aj prozaik, neskorší signatár Charty 1977 Dominik Tatarka. Surrealizmus vplýval dokonca aj na katolíckych básnikov, jeho stopy sú rozoznateľné vo vtedajšej poézii

Ticho

Srdce, most nad priepasťou života i smrti.
Z ticha kovu vytepaný. Báseň jeho rámom.
Hudba mu je leskom.
Svet, do ticha vsadený, drahokam vyhasnutý v prstieni.
Vládne všade. Je Božím praprvcokom. A kde ho zdanlivo
nieť, hľadá iba s údivom na svoj odliatok.

Rozbúrené more vždy sa vracia do pôvodného stavu.
Aj more ticha. A keby sa vyhnilo z ostatného kúta sveta
a útrob zeme, v pravom srdci zvýši najnepochybnější
závavok milosrdenstva.

A csend

Élet és halál felett a szív a híd, mélységet
átkötő. Féme csend – a verskeret. Csillagása dallamok.
A világ a csend ölen: gyűrűn elhamvadt drágakő
Mindenek felett király. Istentől való, s ha nincs
is szemközelen Ő, csodálja alkotásait.

Habzó tenger, mégis visszatér nyugalma
létebe. Amint a csöndnek tengere. S ha úzve is világot
szegleteből, mélyéből a földnek, marad szívekben
örökös ajándék.

katolíckeho básnika Rudolfa Dilonga. Nemecké básne Pavla Straussa však patria medzi prvé surrealistické výtvy v nemeckej poézii, lebo v nej sa predsa len rozvíjal predovšetkým expresionizmus. Je známe, že aj v Maďarsku sa skôr širil expresionizmus, v maďarskej poézii sa surrealizmus udomáchoval ťažšie.

Pražská literárna atmosféra teda do značnej miery vymedzila literárne experimenty a orientáciu Pavla Straussa. Tu mal príležitosť stretnúť sa s Vítězslavom Nezvalom, Maxom Brodom, Franzom Werfelom, ale poznal aj Hermanna Brocha, ktorého Milan Kundera v diele pod názvom Umění románu bezmála ospevuje chválospevmi a pokladá za jedného z najlepších spisovateľov 20. storočia. Úprimne povedané, aj Pavol Strauss často spomína jeho meno a vo svojej knižnici veľmi starostlivo opatroval jeho nemecké diela a viaceré z nich čítal znova a znova. Ale s kým udržiaval najužšie kontakty, to bol pražský rodák Oskar Baum (1883-1941), slepý básnik a prozaik, ktorý mal 11 rokov, keď v Plzni stratil zrak. Neskôr pôsobil ako učiteľ hudby a zomrel na následky operácie skôr, než sa tak malo stať. Avšak jeho manželka a členovia rodiny zahynuli v Terezíne.

Spomínajúc Prahu, na myseľ nám zide predovšetkým veľká trojka: Franz Kafka, Franz Werfel a prirodzene, Reiner Maria Rilke. S Franzom Kafkom spája Pavla Straussa aj deň smrti: obaja zomreli 3. júna, ibaže Franz Kafka o 70 rokov skôr. Avšak posledne menovaný Reiner Maria Rilke je jeho veľkým vzorom, lebo Pavol Strauss sa zakrátko vymanil spod vplyvu surrealizmu, pravda tak, že v Prahe narodený básnický veľikán postupne zasunie do úzadia všetkých svojich rovesníkov.

Záverečnú báseň nasledujúcej, poslednej zachovanej básnickej zbierky, lebo jedna kniha sa stratila, napísal koncom roku 1940, ale ešte aj o dva roky neskôr básne cizeloval. Avšak zväzok v skutočnosti uzrel svetlo sveta iba roku 2001, navyše dvojjazyčne - po nemecky a po slovensky. Názov: Slová z noci - Worte aus der Nacht (Bratislava, DAKA 2001). Básne do slovenčiny preložil katolícky básnik Teofil Klas. Ak zväzok prečítame, zistíme, že tu už silne cítiť vplyv R. M. Rilkeho. Odvtedy pre Straussa Rilke stojí najvyššie na Parnase.... Do jeho blízkosti vchádza iba jeden básnik - Slováč Milan Rúfus. Lenže ten vchádza tak blízko, že univerzitný profesor Lev Bukovský, rektor Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 21. mája 1992 obidvom básnikom naraz udeľuje Čestný doktorát univerzity (doctor honoris causa). Pavol Strauss mi neraz osobne pripomenul, že jeho

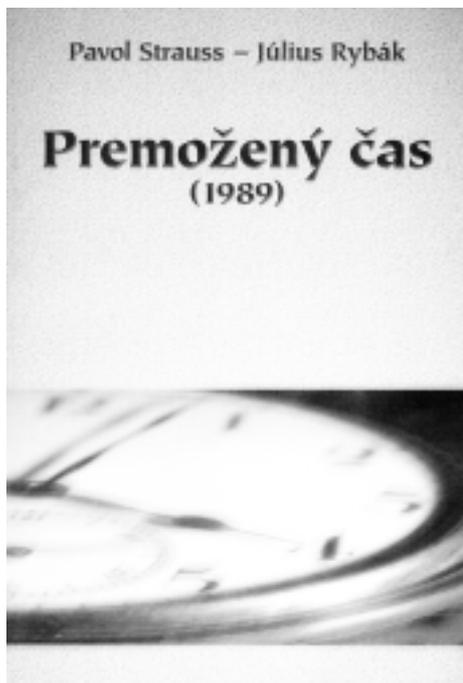
vnútro najväčšmi oslovili títo dvaja básnici. Pravda, sám Milan Rúfus vedel vysloviť nádherné myšlienky o Straussových textoch, esejach, o jeho osobitnom umení. Obaja ponímajú poéziu totožne. Podľa nich sa poézia vyrovná modlitbe, čiže poézie môže vyniesť našu obraznosť do tých oblastí, kde môže preniknúť iba modlitba. Poézia a modlitba, modlitba a poézia! Tie dva pojmy sú trebárs aj zastupiteľné: Strauss a Rúfus, Rúfus a Strauss. Tí, čo obaja spolu siahajú na výšiny básnického etosu. Tí, čo sa nikdy

neznížujú na úroveň všednosti. Poézia obidvoch rozoznieva transendentálne sféry. Keď Pavol Strauss v nitrianskej nemocnici skončil svoju pozemskú púť, Milan Rúfus sa so svojim priateľom rozlúčil básňou. Názov básne: Requiem za Pavla Straussa a za nás. Aj on cítil, vedel, že Pavol Strauss nie je všedný zjav v slovenskej literatúre. Avšak to isté platí aj o ňom: ako básnik je osamotená postava, ktorá ešte aj v čase totality bola schopná v jednom básnickom obraze alebo narážke rozkmitať nábožnosť, zachytiť

biblické (Božie) slovo vo svojich básňach mäkkého hlasu.

Summa summarum: duchovné produkty dvoch neobyčajných osobností zásluhou významného prekladateľa Sándora Tótha dostali možnosť prehovoriť po maďarsky. Mimo každú pochybnosť možno povedať, že jeho pokus je úspešný.

(Doslov Tibora Žilku z maďarčiny
preložil K. Wlachovský)

Dva pohľady na prelomovú dobu

Popredný rusista Július Rybák sa dlhodobo s nadšením a vtrúcnym obdivom venuje nielen tvorbe Michala Prišvina, ale aj slovenského lekára a esejistu Pavla Straussa. Rybák má silne vyvinutý zmysel pre pestovanie duchovných príbuzenstiev a svojim „výberovým príbuzným“ (popri spomenutom Prišvinovi a Straussovi je to najmä Milan Rúfus a maliarka Mária Medvecká) dokáže s nesmiernou obetavosťou odovzdávať svoj čas, intelekt, svoju energiu. Svedčia o tom publikácie: *V dotyku s Máriou Medveckou*, či *V dotyku s Pavlom Straussom*, ale aj pôsobivé záznamy v utorskom denníku, ktorý vyšiel pod názvom *Z prechádzok do gelnického okolia (Záznamy zo Zápiskníka 2000-2003)* a v ktorom autor síce tiež pokračoval v intelektuálnych rozhovoroch s priateľmi, no zároveň dal vo väčšej miere nazrieť aj do vlastných názorov a postojov, do vlastného myšlienkového a emocionálneho sveta.

V najnovšej publikácii *Premožený čas* zaznamenávame ďalší posun k autorskej sebareflexii, či ako to pociťuje a ako o tom hovorí v úvode sám Rybák – k „trúfalosti“ – pretože v knižke stavia vedľa seba denník Pavla Straussa a svoj denník z toho istého obdobia (rok 1989) a dopĺňa ich o korešpondenciu s Paulom Straussom (taktiež

z roku 1989), príležitostne aj o ukážky z poézie Puškina, diela Prišvina, Olešu, Solženicyna, Hviezdoslava a ďalších jemu blízkych autorov. „Trúfalosť“ sa v tomto prípade stala dobrým impulzom a prostriedkom na konfrontáciu pohľadov dvoch ľudí, ktorí sú si svetonázorovo blízki, no odlišujú sa životnou (aj profesionálnou) skúsenosťou a osobnými príbehmi v zložitom období, v ktorom dozrievali v strede Európy závažné spoločensko-politické zmeny. Okrem toho však knižka prináša aj dvoj pohľad na všeobecnejšie problémy ľudskej existencie (otázka vzťahu viery a skepsy, materiálnych a duchovných stránok ľudského života, morálky, zmyslu života, umeleckej tvorby a pod.), či na otázky ďalšieho smerovania našej civilizácie, formovania zmysluplného životného spôsobu. Rybák tu už nie je iba komentátorom, analytikom a interpretom obdivovanej, duchovne blízkej osobnosti, ale aktívnym (seba)reflektujúcim spolurozprávačom – a aj keď tento rozhovor je „tichým rozhovorom“ dvoch denníkov, prípadne cez korešpondenciu, veľmi ľahko v ňom zachytíme – popri drobných odlišnostiach – súladné tóny. Oba denníky podávajú zaujímavé svedectvo o prelomovej dobe v našej spoločnosti, nie je to však ani tak svedectvo reálnych politických udalostí ako skôr svedectvo ich vnútorného prežívania, ich reflexie, resp. subjektívne a subtilne zachytenie dobovej atmosféry v privátnom kontexte oboch literátov.

(Etelá Farkašová,
Knižná revue 2004, č. 18.)

Poznámka spoluautora

Z denníka Pavla Straussa z r. 1989 som do recenzovanej knižky vybral sotva štvrtinu textu, ak nie menej. Denník má názov „Sme mocnejší než čas“. Zatiaľ sa, žiaľbohu, ukazuje, že Čas je mocnejší než text tohto Straussovho diela z prelomového roku 1989. Jeho rukopis putuje za posledné roky z vydavateľstva do vydavateľstva – bez výsledku. Naposledy zakotvil vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov (ktorého bol Pavol Strauss členom), ale aj tu narazil na plytčinu: grantová komisia zamietla žiadosť vydavateľstvo o pridelenie prostriedkov na jeho vydanie.

Nad tým človeku naozaj rozum zastane. Neostáva, len aby sme si znova a znova pripomínali Straussove slová spred tridsiatich rokov:

„Čo ostane z národov? Malí Napoleoni všetkých politických odtienkov v mestách a mestečkách zmiznú napriek svojej zdanlivej dôležitosti a produkcii desiatok infarktov, žalúdočných vredov a apoplexií. Zmiznú bez stopy všelijakí predsedovia a podpredsedovia a tajomníci a referenti a riaditelia a vedúci a iní bôžikovia. Ale čo ostane, je kultúrne dedičstvo: knihy vydané a nevydané, z ktorých sú niektoré i nevidané i nevítané, výtvarné diela i hudobné skladby. Prečo by malo Slovensko dôjsť na svoje kultúrne vákuum týchto čias až o roky alebo o desiatky rokov? Veď čas je priepasť, v ktorej sa stratili už aj väčšie národy, pretože sa samy zahrdúsili. Moc, peniaze a falošná sebaistota sú klamlivé, ale o to vražednejšie nástroje zániku. (...)

A pretože žijem v týchto časoch a chcem písať, píšem. I keď predpokladám, že to nik nebude čítať, pretože nebude môcť čítať. I keby o to mali ľudia záujem, je tu záujem istých ľudí, aby tí prví nemali možnosť o to mať záujem. A tak si to píšem, aby som to vydýchal.

Duchovné vraždenie umlčianím a zabúdaním je generálny bas perzekúcie slobodymilovných ľudí všetkých čias. Má to vždy len dobový výraz a čoraz neľudskejšie príkrasy. (...)

Písanie je stále spytovanie svedomia, reprodukcia spomienok a zážitkov, odrazový mostík pre budúcnosť, prehŕňanie vlastného života. Ale je rozdiel, či píšeme pre ľudí v kultúrnom teréne, kde možno uverejňovať aj svoju prácu – ktorá je raz lepšia, raz horšia – predložiť verejnosti, alebo či píšeme tak, že si je človek sám verejnosťou, kritikom i čitateľom. Odsúdený na stálu samovravu. (...)

Človeka možno utýrať hladom, bitkou a vyčerpaním ostatných fyzických a psychických rezerv. No možno tvorivého človeka zahrdúsiť, keď ho zmrazíme mlčaním, keď mu znemožníme styk jeho diela s ľuďmi.“
(Život je len jeden)

(Práve pre všetko spomínané sa mi žiada aj touto cestou poďakovať predsedovi Ústavného súdu SR prof. JUDr. Jánovi Mazákovi, že ako to bolo v prípade Straussovej knižky *Sám za sebou*, tak aj táto kniha mohla vyjsť len vďaka jeho nezištnej podpore.)

Július Rybák

7 [Demut]

Nichts, wenn ich stürbe,
rührte der Bäume und Bienen Summen.
Kein Vogel würde
erschrecken oder verstummen.

Nichts, wenn ich ginge,
änderte Gott und das Herz, das Er gab.
Mutter wäre nicht böse,
dass ich verlassen ihr Grab.

Nichts, wenn ich weinte,
geschähe, als dass ich das Leben gelobt.
Im Sterben, im Gehen und Weinen
hat Gott sich in uns nur erprobt.

7 [Pokora]

Keby som umrel,
nič nenaruší bzuk stromov a včiel.
Neznieť vtáča,
ktorého hlas mi lahodne znel.

Keby som tašiel,
nič nezmení Boha a srdce, čo dal.
Matka sa nenahnevá,
že šiel som jej od hrobu diaľ.

Keby som plakal,
nič neskazím, iba dám životu hlas.
V mreti aj v cestách a plačí
sa Boh iba overil v nás.

Preložil básnik Teofil Klas.
Doslov: Mária Bátorová.
Vydavateľstvo DAKA Bratislava 2001

Povedali o Straussovi

„...Odskočilo sa do Nitry do Straussovcov, na subtilný rozhovor s Paľkom Straussom. Primár, chirurg, kapacita, filozof, básnik, hudobník. Starý priateľ, aj s manželkou z Mikuláša. Zduchovený konvertita. Vzácný idealista. Žije v svojom čistom vysokom duchovnom svete. Aké je potrebné pre náš život, že exaktnú vedu spája s kultúrnou univerzálnosťou a s integrálnou hĺbkou. Špeciálnosť sa tu prehodnocuje hierarchiou hodnôt. Ako pútať sa nám čítajú jeho knižočky – meditácie o živote a smrti, o láske aj bolesti, o všetkom, čo môže dušou človeka hýbať (**Zákruť bez ciest**). Solilokvia sú to, kde myšlienky spontánne sa registrujú. „*Naša generácia prežila toľko, že sa jej nebezpečenstvo zdá bezpečnejším než bezpečnosť. Z bezpečnosti sa stalo už len očakávanie nebezpečenstva.*“ „*Žiť znamená vždy mať ťažkosti a problémy. Veď i kvety zla sú kvety. Treba len vedieť objaviť ich krásu.*“ „*Veda je vlastne nesprávny názov. Zapodieva sa tým, čo nevieme.*“ „*Človek rezonuje len na to, na čo je vnútorne usposobený. Na čo má duševnú anténu. A tak vlastne prichádzame správnym cestovaním k sebe. Môžeme prekročiť desiatky hraníc, hranice svojich vnútorných dimenzií neprekročíme.*“ (**Duševná turistika**) „*Utrpenie nie je, ako sa myslí, životným deficitom, ale životnou formou, ktorou sa živo získava hĺbkový rozmer.*“ (**Skoro len sebe**)

Dobre si zaštepíť tieto zrnká pre život. Zásady a zásadovosť potrebujeme. Sú to zväčša paradoxy. Môžeme povedať, náš Chesterton. V čase znehodnotenia hodnôt, v čase duchovného chaosu, nedá sa ináč písať, iba v paradoxoch. Nech to len dobre udrie po nose. Nech to len morí lúštením. S Paľkom Straussom, jeho pracovni zapadnúť, vysoké sympóziu. Tichá melanchólia. Presvítá veselosť vykúpeného dieťaťa. Aj v dnešnom čase sú niekde duchovné hody.

(Ladislav Hanus v knihe Jozef Kútnik-Šmálov.)

Priznám sa: v tej miere, ako mám rád aforistické vyjadrovanie, hutnú skratu v umeleckej próze a briskný vtíp v literárnych esejach, neľúbim pásovým systémom vyrábané aforizmy, respektíve to, čo sa nám pod týmto menom zavše predkladá v našej dennej i periodickej tlači. Hneď sa však

priznám aj k druhej veci: mám rád aforizmy tohto autora (Pavol Strauss: Zápisky diletanta). Je totiž rozdiel medzi básňou a básňou, románom a románom, drámou a drámou. A je aj rozdiel medzi aforizmom a aforizmom. Straussove aforizmy, tvoriace podstatnú časť tejto knižky, majú osobitý ráz. (...)

Nie sú to aforizmy pre aforizmy a tým menej aforizmy – pre pobavenie. Sú výsledkom hlbokého pozorovania života samého a lapidárnym výrazom autorových poznatkov. Na jednom mieste tejto knižky Strauss napísal, že „*životná pravda sa zmesť i do riadku*“ a že je teda zbytočné písať „*traktáty*“. A presne o toto ide vo všetkých jeho aforizmoch. Ak slovo aforizmus pôvodne znamenalo *definíciu* (aká náhoda, že sa prvý raz aplikovalo na lekárske definície starého Hippokrata!), Straussove aforizmy majú a zámerne chcú mať hodnotu definícií určitých právd o svete a živote. O svete objektívnom i o živote subjektívnom. Presne tak: všetky sa zrodili z hľbania nad samým sebou i nad spoločnosťou, z onoho klasického „*inspectio sui te mundi*“. (...)

...Ak som sa vyššie priznal k dvom veciam, priznám sa aj ku tretej. Rád mám píšúcich lekárov. (Píšúcich zrejme aj o čomsi inom než iba zápale os coccygis či o dieteťike pre šoférov.) A mám ich rád nie azda preto, že by som im apriórne prisudzoval nejakú vyššiu intelektuálnu kapacitu, než akú majú príslušníci iných povolání. Lekári však v našej súčasnej mechanickej civilizácii v najväčšej miere prichádzajú do styku s najrozličnejšími ľuďmi, majú azda najväčšie možnosti poznávať človeka zo všetkých jeho strán a vskutku viac než príslušníci iných povolání majú príležitosť nazerať na život v perspektíve smrti a na smrť v perspektíve života. Ich pohľady na svet (...) mávajú hĺbku poznania. V svetovej literatúre, a čiastočne i v našej, je na to dosť príkladov. Pavol Strauss je isto jedným z nich. (...)

Na dne tejto knihy – na samom jej spodku – chveje sa obava o človeka. No na jej vrchole je apel za umenie humanizujúce svet. Domnievam sa, že svojim najvnútornejším zmyslom stýka sa táto knižka s úsiliami, ktoré sú na prvom pláne najlepších diel nielen našej, ale vôbec svetovej literatúry. Na etos dnes často zabúdame. Pavol Strauss nám ho pripomenul. Pre naše umenie i pre náš celý život. Skromne, ale energicky.

Jozef Felix v doslove
ku knihe Pavla Straussa
Zápisky diletanta.

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 2 (2005). Tlač: TYPOPRESS s.r.o., Lipt. Mikuláš, tel.: 044 / 5541 490, e-mail: typopress.lm@stonline.sk. Počet výtlačkov: 1000